—ÉS AIXÍ,— SI US HO SEMBLA

de **Luigi Pirandello**

Traducció de Bonaventura Vallespinosa

Premi Josep M. de Sagarra 1980

Institut del Teatre de la Diputació de Barcelona

BIBLIOTECA TEATRAL

BIBLIOTECA TEATRAL

11

ÉS AIXÍ, SI US HO SEMBLA

Paràbola en tres actes de

Luigi Pirandello

Traducció de
Bonaventura Vallespinosa

Pròleg d'Enzo Lauretta

Premi Josep M. de Sagarra 1980

INSTITUT DEL TEATRE - C.E.D.L.E.C. BIBLIOTECA

INSTITUT DEL TEATRE
DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA
1983

850-2 PIR ÉS

BIBLIOTECA TEATRAL

INSTITUT DEL TEATRE
DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA

Palau Güell, Carrer Nou de la Rambla, 3 i 5. Barcelona-1

Coberta de Joan Forgas i Xavier Costa

Primera edició: gener 1983

© Hereus de Luigi Pirandello
© de la traducció: Bonaventura Vallespinosa.

Propietat d'aquesta edició (inclòs el disseny de la coberta): Institut del Teatre, de Barcelona

Realització: Edicions del Mall, Apartat 108
Sant Boi de Llobregat, Barcelona

Imprès a: Lifusa, Maestro Juan Corrales, 82-84 - Esplugues (Barcelona)
Dipòsit legal: B. 41.893-1982
ISBN: 84-7456-145-0

DEL PRIMER TEATRE PIRANDELLIÀ A «COSÌ È, SE VI PARE»

Pirandello començà a ocupar-se de teatre tenint al seu davant exemples de la tradició vuitcentista de la qual no compartia ni continguts ni estructures: tanmateix, cal afegir que des dels inicis de la seva activitat el personatge pirandellià revela comportaments típics del teatre més madur. És evident que els primers escrits no poden tenir el nivell i el valor de les obres grans a les quals l'escriptor arriba a través de vies i temptatives no gens fàcils: Pirandello començà sense massa convicció escrivint un acte únic del qual més tard canvià el títol (*L'epilogo* esdevingut *La morsa*) i tot seguit es parà, convençut d'haver produït un treball ni original ni d'acord amb les idees que anaven madurant dins d'ell. El silenci durà tretze anys: durant els quals s'entestà a cercar el nucli d'una poètica, en el marc de la qual anà gradualment sistematitzant les seves idees en matèria de teatre.

Quan comprengué que estava preparat, era el 1911, es decidí pel tall breu de l'acte únic que, com la novel·la curta respecte a la novel·la pròpiament dita, se li adaptava millor, consentint-li concentrar en un sol temps les vicissituds del personatge i evitant, així, dilacions i estiraments. Durant dos anys experimentà el camp teatral amb dos nous actes únics, un el 1912 *(Il dovere del medico)* i un altre el 1913 *(Cecé)*. Hi hagueren després tres anys de vacil·lacions i de pausa abans d'arribar a un drama sencer en tres actes, *Se non così,* títol més tard canviat en *La ragione degli altri,* però per tornar el mateix any a l'acte únic *(All'uscita)*.

És ara que l'encontre amb Musco i amb Martoglio i, en defi-

nitiva, amb el teatre dialectal sicilià juga un paper destinat a revelar-se determinant: és el sicilià, en particular la «dolça parla de Girgenti», que li serveix de paraula màgica per entrar en l'encanteri del teatre i per romandre-hi poblant-lo de drames i de problemes. No és el dialecte un mitjà còmode per viatjar a la recerca nostàlgica del temps perdut, sinó un vivíssim, dens, espurnejant, expressiu, acolorit instrument lexical i fònic que li permet de transformar l'escenari en un fragment de camp d'Agrigent (com *Liolà* i *A giarra*) per posar en escena el ballet divertit i joiós de la vida i de la befa, sobre el fons d'una incontaminada Sicília, «en plein air», tota sol de setembre, plena encara del fresc sabor de la verema, de cors festius i no de lúgubres laments i tràgiques cantilenes; una illa de somni on fins la vida, per una vegada, no té tons grisos, sinó una atmosfera faula feta d'aquella felicitat arcana que es pot trobar només fora de la història. Neix així l'extens i encantat «pol Liolà», en el qual hi ha molt encara per descobrir i per comprendre, més enllà de la que pot semblar una fàcil història d'un Don Joan de ruralia.

A l'entorn del «pol Liolà», Pirandello desenvolupa algunes peces teatrals que tenen en comú el fons campestre sicilià, serè o dramàtic, quasi metafísic, representat sobre el pla de la faula, rara en la seva bellesa pel que fa a l'obra mestra, amb moments increïblement dramàtics a *L'altro figlio* i a la *Sagra*. Per concloure el «cicle» de *Liolà* caldria mirar amb extrema atenció cap a un fragment de llegenda que el mateix títol apunta, *La favola del figlio cambiato* (del 1934): sorgit d'un llunyà començament de novel·la, reclama motius esotèrics ja presents a l'*Esclusa* i al *Fu Mattia Pascal*, com al *Storno e l'Angelo Centuno* fins a la *Casa del Granella*.

Contemporani a l'obra mestra de *Liolà*, hi ha un altre «pol» al voltant del qual es desplega un discurs teatral d'extraordinari interès, en què el personatge, allunyat de l'atmosfera típicament serena, entra, en canvi, a l'ull del cicló d'una vida viscuda al ritme accelerat de les passions que exploten, dels contrastos que separen l'home d'ell mateix i de la societat. Són els dos actes del *Berretto a sonagli*, veritable arquetipus del grotesc pirandellià, en la subtil xarxa d'una filosofia de «teatre de fils i de titelles», en l'amarga i paradoxal conclusió teixeix l'elogi de la lúcida bogeria.

Al costat del tema de la faula, de la sicilianitat agresta i lliure, del grotesc i del paradoxal, apareixen altres temes cars a la ideologia de Pirandello; com a primer de tots figura el de la veritat impossible a *Così è, se vi pare* (del 1917), un drama coetani a *Liolà* i al *Berretto a sonagli*, on dos éssers viuen definitivament fora de la història, pacificats, deixant als altres la rabiosa i inútil recerca.

El drama de *Così è, se vi pare* és encara més gran i universal pel fet que discorre en la petita dimensió de la província, absolutament incapaç d'acostar-se al cor del problema ja resolt pels protagonistes i que, tanmateix, esdevé punyent per l'arrogància de la xafarderia.

L'incentiu dels tafaners de província és conèixer la veritat: costi el que costi ells han de satisfer una curiositat que no es troba, certament, entre les destinades a aplacar una ànsia interior o a empènyer cap a metes llunyanes i precioses conquestes.

El tema és atractiu per a Pirandello, perquè la peripècia parteix d'una banal intriga de perifèria per incidir en la zona essencial d'un discurs que és aquest: l'home comú és agitat pel turment de la «veritat» o (el que és igual) pel problema de la coneixença, però per al «personatge fora de clau», el pirandellià, es tracta d'un inútil turment i d'un fals problema. A ell, no li interessa la veritat, no hi creu, o més ben dit, no creu que pugui existir. L'aclapara la penosa recerca de la veritat que l'exalta més encara perquè sap com és vana. I, malgrat tot, no sabria existir sense aquesta estimulant i inquieta set de conèixer, ni es deixa envilir pel pensament de la puntual derrota que està disposada a sotmetre'l tan bon punt pensi haver arribat a la fi.

Al personatge pirandellià li interessa, doncs, el problema i no la seva solució. La solució manca, i amb aquesta no hi ha conclusió, perquè així és la vida. La vida amb una conclusió no seria vida. La vida que conclou és la mort. Allò que roman és el misteri.

I això, els petits homes comuns, els murmuradors de saló i els buròcrates de palau, no poden saber-ho.

ENZO LAURETTA

Conseller Delegat del Centro Nazionale
Studi Pirandelliani, d'Agrigento

PERSONATGES

LAMBERT LAUDISI.
LA SENYORA FROLA,
EL SENYOR PONZA, *el seu gendre.*
LA SENYORA PONZA.
El Conseller AGAZZI.
LA SENYORA AMÀLIA, *muller d'*AGAZZI.
i germana de LAMBERT LAUDISI.
DINA, *la seva filla.*
LA SENYORA SIRELLI.
EL SENYOR SIRELLI.
EL SENYOR PREFECTE.
El Comissari CENTURI.
LA SENYORA CINI.
LA SENYORA NENNI.
UN CRIAT *de la casa Agazzi.*
Altres senyores i senyors.

L'acció en una capital de província. Avui (1917).

ACTE I

Saló a casa del conseller AGAZZI. *Porta d'entrada al fons. Portes laterals a dreta i esquerra.*

ESCENA I

La senyora AMÀLIA, DINA *i* LAUDISI.

En alçar-se el teló LAMBERT LAUDISI *es passeja, irritat, pel saló. Té uns quaranta-vuit anys, és esvelt, elegant sense rebuscament i duu una jaqueta viola amb punys. Solapes i moratilles negres.*

LAUDISI: Ah, de manera que ha anat a recórrer al Prefecte?

AMÀLIA *(Té uns quaranta-cinc anys, cabells grisos. Posat d'importància ostentosa pel lloc que el marit ocupa en societat, però deixant entendre que si depengués d'ella representaria el seu paper i es comportaria ben altrament en moltes ocasions.)*: Per l'amor de Déu, Lambert, total per un subaltern!

LAUDISI: Subaltern a la Prefectura, no pas a casa!

DINA *(Dinou anys. Té un cert aire d'entendre-ho tot més bé que la seva mare i que el seu pare. Aquest aire, atenuat, li dóna una vivaç gràcia jovenívola.)*: Però ha dut la sogra a viure aquí al costat, al mateix replà.

LAUDISI: I no era ben amo de dur-la-hi? Hi havia un piset desllogat i l'ha llogat per a la sogra. ¿O és que potser una sogra té l'obligació d'anar a saludar a casa seva *(caricaturesc i fent-ho llarg expressament)* la muller i la filla d'un superior del seu gendre?

AMÀLIA: Qui en parla d'obligació? Hem anat de primer Dina i jo a casa seva i no ens ha rebut.

LAUDISI: I què hi ha anat a fer ara el teu marit a la Prefectura? ¿A imposar autoritàriament un acte de cortesia?

AMÀLIA: Un acte de justa reparació, entens? Perquè no es tenen dues senyores al davant de la porta com dos estaquirots, sense solta ni volta!

LAUDISI: Romanços, romanços! ¿Potser no està permès que la gent s'estigui a casa seva?

AMÀLIA: Ah, si tu no vols tenir en compte que nosaltres vam ser les primeres de tenir aquesta cortesia amb una forastera!...

DINA: Calma't, oncle, calma't. I si vols serem ben sinceres: admetem d'haver-hi tingut aquesta cortesia per curiositat. ¿No et sembla natural això?

LAUDISI: Sí, natural sí, perquè no teniu res més a fer.

DINA: No, oncle, no. Mira: tu t'estàs aquí sense fixar-te en el que fan els altres pel teu voltant. Molt bé. I vinc jo i damunt d'aquesta tauleta que tens al davant, t'hi poso im-per-tor-ba-ble, però no així sinó amb aquella cara patibulària d'aquell senyor, què sé jo..., diguem un parell de sabates de la cuinera.

LAUDISI *(Esclatant.)*: ¿I què hi tenen a veure amb això les sabates de la cuinera?

DINA *(Ràpida.)*: Ho veus? Et ve de nou! Et sembla una estramboti-quesa i de seguida em preguntes per què hi són.

LAUDISI *(Resta amb un somriure fred, però refent-se de seguida, fa)*: Ets molt eixerida, tu, nena, però enraones amb mi, saps? Em véns a posar damunt de la tauleta les sabates de la cuinera precisament per picar-me la curiositat, i és ben clar que com que ho has fet expressament, no em pots retreure que et pregunti: ¿què hi fan les sabates de la cuinera aquí sobre? Ara m'hauries de demostrar que aquest senyor Ponza –aquest vil no-res, com li diu el teu pare– ha vingut expressament a posar la seva sogra aquí al costat.

DINA: Conforme: no ho deu haver fet expressament, però no em pots negar que aquest senyor viu d'una manera prou estrafolària per desvetllar la curiositat naturalíssima de tot el poble. Dispen-

sa'm, però arriba i lloga un pis̩et al darrer pis d'aquell casalot tètric de la sortida del poble, tocant als horts... L'has vist? Vull dir per dintre.

LAUDISI: Que potser l'has anat a veure, tu?

DINA: Sí, oncle, amb la mamà. I no pas nosaltres soles, saps? Hi ha anat tothom a veure-ho. Hi ha un pati fosc que sembla un pou, amb una baraneta de ferro dalt de tot, al seguit de la galeria de l'últim pis, d'on pengen una colla de paneres amb cordills.

LAUDISI: Bé, i què?

DINA *(Esbalaïda i indignada.)*: Doncs, que hi ha tancat la seva dona!

AMÀLIA: I la sogra, al costat nostre!

LAUDISI: En un piset del centre de la ciutat, ve-t'ho aquí.

AMÀLIA: Moltes gràcies! I l'obliga a viure separada de la filla?

LAUDISI: Qui t'ho ha dit això? ¿I no pot ser que sigui la mare que vulgui tenir més llibertat?

DINA: No, no, oncle. Se sap que és ell.

AMÀLIA: Però, escolta: es comprèn que una filla quan es casa deixi la casa de la mare i que se'n vagi a conviure amb el marit, fins i tot en una altra ciutat; però que una pobra mare, no podent resistir de viure lluny de la filla, la segueixi i en la mateixa ciutat, on també és forastera, sigui obligada a viure'n separada, cal que admetis que això no es comprèn tan fàcilment!

LAUDISI: Quines fantasies! ¿Costa tant d'imaginar-se que per culpa d'ella o per culpa d'ell, o sense cap culpa de ningú, hi hagi una tal incompatibilitat de caràcter perquè, en aquestes condicions...?

DINA *(Interrompent esbalaïda.)*: Entre mare i filla?

LAUDISI: I per què entre mare i filla?

AMÀLIA: Perquè entre els altres dos, no! Si sempre estan plegats ell i ella?

DINA: Sogra i gendre, oncle! És ben bé per això que tothom s'hi queda parat!

AMÀLIA: Ell ve cada vespre a fer-li companyia, a la sogra!

DINA: I de dia també: una vegada o dues.

LAUDISI: Us penseu que es fan l'amor, sogra i gendre, potser?

DINA: I ara! Una pobra velleta?

AMÀLIA: Però no li duu mai la filla, entens? Mai, mai, no porta la dona a veure la seva mare.

LAUDISI: Deu estar malalta, pobreta... No deu poder sortir de casa...

DINA: Fuig, home, fuig! Hi va ella, la mare...

AMÀLIA: Sí, hi va, però per veure-la de lluny. Se sap del cert que aquesta pobra mare té prohibit de pujar a casa de la filla.

DINA: Només hi pot enraonar del pati estant.

AMÀLIA: Del pati estant, fixa't!

DINA: I la filla s'aboca a la galeria d'allà dalt, com si fos del cel! Aquesta pobra d'aquí al costat entra al pati, estira el cordill i allà dalt toca una campaneta; aleshores la filla surt i ella hi enraona de baix estant, de la sola d'aquell pou, torçant el coll, així!... Afigura't! I ni la veu tampoc, enlluernada amb la claror que baixa de dalt de tot!

Se sent trucar a la porta i es presenta el criat.

CRIAT: Permeten?

AMÀLIA: Qui hi ha?

CRIAT: Els senyors Sirelli amb una altra senyora.

AMÀLIA: Ah, fes-los entrar.

El criat s'inclina i se'n va.

ESCENA II

Els mateixos, el MATRIMONI SIRELLI *i la* SENYORA CINI.

AMÀLIA *(A la* SRA. SIRELLI*)*: Oh, estimada senyora!...

SRA. SIRELLI *(Grassoneta, encara jove i fresca, agradable, vestida amb elegància sobrecarregada, sobreeixint curiositat i aspra amb el marit.)*: M'he permès de portar-li la bona amiga senyora Cini que tenia moltes ganes de conèixer-la.

AMÀLIA: Tant de gust, senyora... Seguin, seguin... *(Fa les presentacions.)* La meva filla Dina, el meu germà Lambert Laudisi...

SIRELLI *(Calb, d'uns quaranta anys, empomadat, vestit amb pretesa elegància, sabates lluents i grinyoladisses. Saluda.)*: Senyora..., senyoreta... *(Estreny la mà de* LAUDISI.*)*

SRA. SIRELLI: Veurà, senyora, venim aquí com a la font... Anem assedegades de notícies.

AMÀLIA: Notícies de què, senyores?

SRA. SIRELLI: D'aquest benaït secretari nou de la Prefectura. No es parla de res més en tot el poble.

SRA. CINI *(Vella ximpleta, sobreeixint malícia que dissimula amb posat d'ingènua.)*: Totes n'estem encuriosides. Una curiositat que... que ni mai, sap?

AMÀLIA: Doncs no en sabem pas més que els altres, cregui'm, senyora.

SIRELLI *(A la seva muller, com si hagués tingut una victòria.)*: ¿No t'ho deia, jo? Tant com jo o potser més poc i tot! *(Tombant-se als altres.)* Per exemple: ¿per què aquesta dona no pot anar a veure la filla a casa seva? Ho saben vostès?

AMÀLIA: No fa gaire en parlava amb el meu germà.

LAUDISI: Em sembla que tots plegats us heu begut l'enteniment!

DINA *(Ràpida perquè no facin cas de l'oncle.)*: Sí que ho sabem: perquè, segons diuen, el gendre li ha prohibit d'anar-hi.

SRA. CINI *(Amb veu lamentosa.)*: Oh, no n'hi ha pas prou amb això, senyoreta.

SRA. SIRELLI: No, no n'hi ha prou: fa més encara.

SIRELLI *(Amb la mà fa un gest per reclamar l'atenció.)*: Notícia fresca d'ara mateix: *(Quasi sil·labejant.)* La té tancada amb pany i clau!

AMÀLIA: La sogra?

SIRELLI: No, senyora, la seva dona!

SRA. SIRELLI: La seva dona, la seva dona!

SRA. CINI *(Amb veu lamentosa.)*: Amb pany y clau!

DINA: Ho veus, oncle? Tu que el vols excusar...

SIRELLI *(Tot parat.)*: Tu volies excusar aquell monstre?

LAUDISI: Però si jo no el vull excusar de cap manera! Ni pensar-hi! El que jo dic és que la vostra curiositat –i demano perdó a les senyores– és insofrible, si més no, perquè és inútil.

SIRELLI: Inútil?

LAUDISI: Inútil! Inútil, senyores meves!

SRA. CINI: Que es vulgui saber?...

LAUDISI: Saber què?, i dispensi. ¿Com en podem saber res, realment, dels altres? Qui són, com són, què fan, per què ho fan...?

SRA. SIRELLI: Preguntant, demanant-ne notícies, cercant informacions...

LAUDISI: Doncs, si hi ha algú que per aquest camí hauria d'estar al dia de les coses és vostè, senyora, amb un marit com el que té, sempre tant informat de tot.

SIRELLI *(Mirant d'interrompre.)*: Bé, bé, mira, dispensa...

SRA. SIRELLI *(Al marit.)*: No, fill, no! Aquesta és la veritat! *(A* AMÀLIA.*)* La veritat, senyora: amb el meu marit que sempre diu que ho sap tot jo no arribo a saber mai res.

SIRELLI: Perquè no s'acontenta mai amb el que li dic! Sempre dubta que les coses siguin com jo dic! I, a més a més, sosté que tal com jo ho he dit no pot ser. Arriba fins a suposar expressament el contrari!

SRA. SIRELLI: Tingues paciència, perquè si em véns a explicar certes coses...

LAUDISI *(Riu fort.)*: Ha, ha, ha! Em permet, senyora? Li respondré jo al seu marit. ¿Com vols, amic meu, que la teva muller s'acontenti amb les coses que li dius tu, si tu –naturalment– les hi dius tal com són per a tu?

SRA. SIRELLI: Com, absolutament, no poden ser!

LAUDISI: Ah, no, senyora! I permeti'm que li digui que qui va errada és vostè. Estigui ben segura que, per al seu marit, les coses són tal com ell les hi diu.

SIRELLI: Tal com són, tal com són en realitat!

SRA. SIRELLI: Fuig, home, fuig! T'enganyes contínuament.

SIRELLI: Qui s'enganya ets tu i no jo!

LAUDISI: No, no, senyors meus! No s'enganya ni l'un ni l'altre. I si m'ho permeten els en donaré la prova. *(S'alça i es planta al mig del saló.)* Tots dos em veuen ara a mi aquí. Em veuen, oi?

SIRELLI: És clar!

LAUDISI: No, no, no ho diguis tan de pressa. Vine aquí, vine aquí.

SIRELLI *(Que se'l mira mig rient, tot parat i una mica desconcertat, com si no*

es volgués prestar a un joc que no entén gens.): Per què?

SRA. SIRELLI *(Empenyent-lo, amb veu irritada.)*: Vés-hi, home, vés-hi!

LAUDISI *(A* SIRELLI *que se li ha acostat titubejant.)*: Em veus bé? Mira'm ben mirat. Toca'm.

SRA. SIRELLI *(Al marit que dubta.)*: Toca'l, home, toca'l!

LAUDISI *(A* SIRELLI *que amb prou feines si li toca una espatlla.)*: Així, molt bé! I estàs ben segur de tocar-me com em veus, oi?

SIRELLI: Home, jo bé ho diria!

LAUDISI: No pots pas dubtar de tu mateix, eh? Va bé. Ara torna al teu lloc.

SRA. SIRELLI *(Al marit que resta encantat davant de* LAUDISI.*)*: Apa, torna a seure. És inútil que t'estiguis aquí amb els ulls esbatanats.

LAUDISI *(A la* SRA. SIRELLI *quan el seu marit haurà tornat al seu lloc.)*: I ara, dispensi'm, però vingui vostè, senyora. *(Rectifica.)* No, no, vindré jo. *(Se li posa al davant amb un genoll en terra.)* Em veu, oi? Alci una maneta i toqui'm. *(La* SRA. SIRELLI, *asseguda. Li posa una mà a l'espatlla. Ell, inclinant-se per besar-la-hi, fa.)* Adorable manona!

SIRELLI: Ei!, Ei!

LAUDISI: No en faci cas. ¿Vostè també està segura de tocar-me tal com em veu, oi? No pot pas dubtar de vostè mateixa, però, per caritat, no digui al seu marit ni a la meva germana, ni a la meva neboda, ni a la senyora...

SRA. CINI: ...Cini.

LAUDISI: ...Cini, com em veu perquè tots quatre li diran, ben altrament, que s'enganya mentre que vostè no s'enganya gens. Perquè jo sóc realment com vostè em veu, però això no priva, senyora meva, que jo no sigui també, realment, com em veuen el seu marit, la meva germana, la meva neboda i la senyora...

SRA. CINI: ...Cini.

LAUDISI: ...Cini, i que ells tampoc no s'enganyin absolutament gens.

SRA. SIRELLI: Com és això? És que canvia de l'un a l'altre, vostè?

LAUDISI: Ben cert que sí, senyora meva! I vostè? ¿No canvia, potser?

SRA. SIRELLI *(Precipitadament.)*: Ah, no, no! Li ben asseguro que jo, per mi, no canvio gens.

LAUDISI: Ni jo tampoc, per mi! I dic que vostès s'enganyen tots si no

em veuen com em veig jo. Ara, això tampoc no priva que al capdavall, tot plegat, no sigui sinó una simple presumpció tant per part meva com per part seva, estimada senyora.

SIRELLI: Però, a què treuen cap totes aquestes fantasies?

LAUDISI: Et sembla que no treuen cap a res? Mare de Déu! Us veig tan afanyats a mirar de saber qui són els altres i com són les coses quasi com si les coses i els altres fossin, per si mateixos, així o així.

SRA. SIRELLI: Així, doncs, segons vostè, no es pot saber mai la veritat.

SRA. CINI: Si ja no hem de creure en el que es veu i es toca...!

LAUDISI: Oh, sí, senyora, sí, cregui-hi! Però li haig de dir que cal que respecti allò que veuen i toquen els altres encara que sigui el contrari del que veu i toca vostè.

SRA. SIRELLI: Bé, miri, jo em tombo d'esquena i ja no hi parlo més amb vostè. No em vull tornar boja.

LAUDISI: No, no, prou! Vagin parlant de la senyora Frola i el seu gendre que jo no m'hi ficaré pas.

AMÀLIA: Gràcies a Déu! I em penso, Lambert, que faries més bé d'anar-te'n per allà dintre.

DINA: Sí, oncle, sí. Vés-te'n per allà dintre, vés...

LAUDISI: I ara! Per què? Si m'hi diverteixo sentint-vos enraonar. M'estaré ben calladet, estigueu tranquil·les. Tot el més enllà hi faré alguna rialleta per a mi sol i si se me n'escapa alguna de forta dispenseu-me.

SRA. SIRELLI: I nosaltres que havíem vingut per saber alguna cosa!... *(A* AMÀLIA.*)* Però, escolti: ¿el seu marit no és un superior d'aquest senyor Ponza?

AMÀLIA: Una cosa és l'oficina i una altra la casa, senyora.

SRA. SIRELLI: Sí, sí, és clar. ¿Però vostès ni ho han provat de veure la sogra aquí al costat?

DINA: Prou, senyora, prou! Dues vegades!

SRA. CINI *(Ansiosa i intencionada.)*: Ah, ¿així vostès hi han parlat, doncs?

AMÀLIA: No ens ha rebut, senyora!

SIRELLI, SRA. SIRELLI, SRA. CINI: Oh!, I ara!, Si que...!

DINA: Aquest matí mateix hi hem tornat.

AMÀLIA: La primera vegada ens vam estar més d'un quart davant de la porta i ningú no ens va obrir. I no vam poder ni deixar una targeta de visita. Avui ho hem tornat a provar...

DINA *(Amb un gest de la mà que expressa espant.)*: I ens ha obert ell!

SRA. SIRELLI: Amb aquella cara! Fa ben bé cara de dolent, oi? Ha desconcertat tot el poble amb aquella fesomia! I, a més a més, sempre vestit de negre... Tots tres van vestits de negre, ell, la senyora i la filla...

SIRELLI: Però si la filla no l'ha vista mai ningú! T'ho he dit mil vegades! Encara que segurament que també hi va. Són d'un poblet de la Màrsica...

AMÀLIA: ... sí, que va quedar destruït totalment...

SIRELLI: ... en el darrer terratrèmol, i des dels fonaments... Ha quedat tot ben arran de terra!

DINA: Diuen que hi van perdre tots els parents.

SRA. CINI *(Amb ganes de reprendre la conversa interrompuda.)*: Bé, bé, doncs..., així els ha obert la porta ell?

AMÀLIA: Quan me l'he vist davant amb aquella cara, amb prou feines si m'ha vingut la veu a la gola per dir-li que hi anàvem a fer una visita a la sogra. I res, sap? Res, ni les gràcies.

DINA: De tota manera, s'ha inclinat una mica...

AMÀLIA: Amb prou feines ha fet així amb al cap.

DINA: Més aviat hauries de dir amb els ulls. Oh, allò no són ulls de persona, sinó de fera salvatgina!

SRA. CINI *(Encuriosida.)*: I què ha dit? Què ha dit?

DINA: Tot engavanyat...

AMÀLIA: ... i tot desmanegat, ens ha dit que la sogra no es trobava bé i que ens donava gràcies de l'atenció, però sense moure's de la porta esperant que ens n'anéssim.

DINA: Quina humiliació!

SIRELLI: Grolleries d'un no-ningú! Però pot estar ben segura que és ell! Potser té tancada amb pany i clau la sogra i tot!

SRA. SIRELLI: Ja cal tenir un bon gruix de cara! Portar-se així amb una senyora, i a més a més, muller d'un superior seu!

AMÀLIA: Ah, però el meu marit aquest cop se n'ha indignat. S'ho ha

pres com una falta greu de consideració i ha anat a queixar-se al Prefecte i demanar una reparació.

DINA: Oh, mira, justament ara és aquí el papà.

ESCENA III

Els mateixos i el conseller AGAZZI.

AGAZZI: *(D'uns cinquanta anys, pèl de panotxa, desmanegat, amb barba i ulleres d'or, autoritari i menyspreatiu.)*: Oh amic Sirelli... *(S'apressa vers el canapè on s'inclina i estreny la mà de la* SRA. SIRELLI.*)* Senyora...

AMÀLIA: *(Presentant.)*: El meu marit... La senyora Cini...

AGAZZI *(S'inclina i estreny la mà de la* SRA. CINI.*)*: Encantat... *(Tombant-se amb una certa solemnitat envers la muller i la filla.)* Us aviso que d'aquí a un moment serà aquí la senyora Frola.

SRA. SIRELLI *(Exultant i picant de mans.)*: Ah, vindrà? Vindrà aquí?

AGAZZI: És clar! Per força! ¿Els sembla que podia tolerar una grolleria tan clara a la meva casa i a les meves dones?

SIRELLI: Naturalment! Precisament ara en parlàvem.

SRA. SIRELLI: I hauria fet bé d'aprofitar aquesta ocasió...

AGAZZI *(Preveient-la.)*: ...¿per fer notar al Prefecte tot el que es diu pel poble sobre el comportament d'aquets senyor? Doncs, no en dubti pas: ja ho he fet!

SIRELLI: Bé, home, bé!

SRA. CINI: Són coses inexplicables, realment inconcebibles!

AMÀLIA: És un comportament salvatge! ¿I ja saps que les té tancades amb pany i clau totes dues?

DINA: No, mamà: de la sogra encara no se sap.

SRA. SIRELLI: Però de la seva dona és ben cert!

SIRELLI: I què, el Prefecte?

AGAZZI: Doncs, sí... S'ha quedat molt impressionat.

SIRELLI: Ah, vaja! Ja és alguna cosa.

AGAZZI: També li havien arribat algunes enraonies i... també ell ara veu l'oportunitat d'aclarir aquest misteri i saber la veritat.

LAUDISI *(Riu fort.)*: Ha, ha, ha!

AMÀLIA: Només calia que tu hi riguessis!
AGAZZI: I per què riu?
SRA. SIRELLI: Perquè diu que no és possible de saber la veritat.

ESCENA IV

Els mateixos i criat, després la senyora FROLA.

CRIAT *(De la porta estant.)*: Permeten? La senyora Frola.
SIRELLI: Oh, heus-la aquí!
AGAZZI: Ara ho veurem si no és possible, estimat Lambert!
SRA. SIRELLI: Molt bé, molt bé! Estic molt contenta!
AMÀLIA: La farem entrar? *(Alçant-se.)*
AGAZZI: Seu, seu. Espera't que entri. Seguin, seguin, cal estar asseguts.

El criat se'n va i al cap de poc entra la SRA. FROLA. *Tothom s'alça. La* SRA. FROLA *és una velleta modesta, molt afable i que va molt neta, però duu una gran tristor als ulls per bé que atenuada per un constant i dolç somriure als llavis. La* SRA. AMÀLIA *s'avança i li allarga la mà.*

AMÀLIA: Fací'm el favor, senyora. *(Tenint-la agafada per la mà, fa les presentacions.)* La senyora Sirelli, bona amiga meva... La senyora Cini... El meu marit... El senyor Sirelli... La meva filla Dina... El meu germà Lambert Laudisi... Segui, segui, senyora.
SRA. FROLA: Em sap molt de greu i els demano perdó d'haver faltat fins avui amb el meu deure mentre vostè, senyora, m'ha honorat tan dignament amb una visita quan a qui tocava de venir primer era a mi.
AMÀLIA: Entre veïnes, senyora, no ens hem de fixar en qui toca primer i, encara més, tenint present que vostè, estant tota sola i essent forastera aquí... qui sap?... podia necessitar...
SRA. FROLA: Oh, gràcies, gràcies; és massa bona...
SRA. SIRELLI: La senyora hi és tota sola en aquest poble?

SRA. FROLA: No, tinc una filla casada que també fa poc que hi és.

SRA. SIRELLI: ¿El gendre de la senyora és el senyor Ponza, el secretari nou de la Prefectura, oi?

SRA. FROLA: Sí, senyora, sí. I espero que el senyor Conseller ens voldrà excusar a mi i el meu gendre.

AGAZZI: Si li haig de dir la veritat, senyora, m'ha sabut una mica de greu...

SRA. FROLA *(Interrrompent-lo.)*: ...i té tota la raó, tota la raó! Però l'ha d'excusar. Ens ha trasbalsat tant la nostra desgràcia!

AMÀLIA: Sí, és clar! Van tenir aquell gran desastre!...

SRA. SIRELLI: Hi van perdre parents?

SRA. FROLA: Oh, sí, tots, tots, senyora meva! Del nostre poblet no n'ha quedat gairebé res: ara és un pilot de runa al mig del camp, abandonat!

SIRELLI: Sí, ja s'ha sabut, ja!

SRA. FROLA: Jo només tenia una germana que també tenia una filla encara fadrina. Però per al meu gendre la desgràcia encara va ser més grossa: la mare, dos germans, una germana, dos nebots i cunyats i cunyades.

SIRELLI: Una hecatombe!

SRA. FROLA: I s'és desgraciat per tota la vida, creguin! Es queda com estamordit, comprenen?

AMÀLIA: És clar, és clar!

SRA. SIRELLI: I tot plegat, de cop i volta, d'un moment a l'altre. N'hi ha per tornar-se boja!

SRA. FROLA: I, creguin-me, no es pensa en res. Es falta sense voler-ho, senyor Conseller.

AGAZZI: Oh, no s'hi amoïni, senyora, no s'hi amoïni!

AMÀLIA: També per consideració d'aquesta desgràcia, la meva filla i jo vam ser les primeres d'anar-la a veure.

SRA. SIRELLI: És clar! Sabent que la senyora era tota sola... Encara que, perdoni'm senyora, si goso preguntar-li com és que tenint la filla aquí i després d'una desgràcia com aquella... *(Com no gosant després d'haver-ho engegat tan bé.)* ...no ho sé... però em sembla que els supervivents... haurien de sentir la necessitat d'estar tots units...

SRA. FROLA *(Seguint-la i per treure-li l'engavanyament.)*: ...i no pas estar-se tota sola, vol dir, oi?

SIRELLI: Això mateix! Si hem de ser sincers, sembla una mica estrany...

SRA. FROLA: Ho comprenc, ho comprenc... *(I com cercant una escapada, diu:)* Però és que jo sóc del parer que quan un fill o una filla es casen se'ls ha de deixar estar que facin la seva vida ells mateixos.

LAUDISI: Molt ben dit! I, a més a més, justíssim, perquè per força ha de ser una altra en les noves relacions amb el marit o la muller.

SRA. SIRELLI: Bé, però no fins al punt –i dispensi, Laudisi– d'excloure'n la mare!

LAUDISI: I qui en parla, d'excloure-la? Si ho he entès bé ara es parla d'una mare que comprèn que la filla no pot ni ha d'estar lligada amb ella com abans tenint, com té, una altra vida pròpia.

SRA. FROLA *(Vivament agraïda.)*: Sí, és ben bé així, senyor. Gràcies. És això el que volia dir.

SRA. CINI: Tanmateix, suposo que la seva filla vindrà sovint a fer-li companyia...

SRA FROLA *(Apurada.)*: Sí... ben cert... ens veiem...

SIRELLI *(Ràpid.)*: Però si la seva filla no surt mai de casa! O, pel cap baix, ningú no l'ha vista mai.

SRA. CINI: Es deu haver d'ocupar dels fills.

SRA. FROLA: *(Ràpida.)*: No, per ara no en tenen. I potser ja ni en tindran tampoc. Fa set anys que és casada. És clar que hi té feina a casa, però no és per això. *(Fa un somriure i afegeix per cercar una altra escapada.)* En els pobles petits, nosaltres, les dones, sap?, estem acostumades a ser sempre a casa.

AGAZZI: Encara que es tracti d'anar a veure la mare? ¿La mare que ja no és amb nosaltres?

AMÀLIA: Bé, serà la senyora qui anirà a veure la filla.

SRA. FROLA *(Ràpida.)*: Això mateix, sí senyora! Hi vaig un cop o dos cada dia.

SIRELLI: ¿I puja un cop o dos cada dia tot aquell ramat d'escales fins a l'últim pis d'aquell casalot?

SRA. FROLA *(Defallint i provant de transformar en broma aquell suplici*

d'interrogatori.): No, de pujar-hi no hi pujo; té raó el senyor: fóra massa per a mi. No hi pujo. La meva filla treu el cap per la part del pati... i ens veiem i enraonem.

SRA. SIRELLI: Ah, només així? I no es veuen mai de prop?

DINA *(Passant el braç pel coll de la seva mare.)*: Ah, jo, filla, no permetria mai que la meva mare pugés noranta o cent escales, però tampoc no em podria acontentar veient-la o enraonant-hi de lluny, sense abraçar-la ni sentir-me-la prop.

SRA. FROLA *(Molt torbada i engavanyada.)*: Té tota la raó. I mirin, cal que digui.. No voldria pas que es pensessin de la meva filla allò que no és, que em té poc afecte, poca consideració. I per part seva considero que noranta o cent escales no poden ser impediment per a una mare, per vella i cansada que estigui quan, en acabat, troba allà dalt el premi de poder estrènyer damunt del cor la seva filla.

SIRELLI *(Triomfant.)*: Això! Això! És el que ara dèiem nosaltres, senyora. Hi ha d'haver una raó o altra!

AMÀLIA *(Amb intenció.)*: ¿Ho veus, Lambert? Hi ha una raó.

SIRELLI *(Ràpid.)*: El seu gendre, oi?

SRA. FROLA: Oh, per favor, no en pensin mal d'ell! És un jove tant com cal!... Els senyors no es poden imaginar com és de bo i quin afecte tendre i delicat, ple d'atencions, té per a mi. I ja no dic l'amor i el compte que té amb la meva filla. Creguin que no hauria pogut desitjar un marit millor, ella!

SRA. SIRELLI: Així, doncs...

SRA. CINI: Així, doncs, no deu ser pas ell la raó!

AGAZZI: És clar! Al capdavall no em sembla possible que prohibeixi a la muller d'anar a trobar la mare o a la mare de pujar a casa seva per estar-se una mica amb la filla.

SRA. FROLA: Oh, no, prohibir no! Jo no he dit que m'ho prohibeixi. Som nosaltres mateixos, senyor Conseller, la meva filla i jo que ens n'estem, espontàniament, cregui, per consideració a ell.

AGAZZI: Dispensi, però no veig pas de què es podria ofendre!

SRA. FROLA: Res d'ofrendre's, senyor Conseller!... És un sentiment... un sentiment potser difícil d'entendre, senyores meves, però que un cop entès no és difícil, creguin, d'excusar-lo encara que

comporti, com és natural, un sacrifici no pas petit, tant per a mi com per a la meva filla.

AGAZZI: Però ha de reconèixer que, si més no, és estrany tot això que ens diu, senyora.

SRA. CINI: I tant! I per desvetllar i legitimar la curiositat!

AGAZZI: I fins i tot, diguem, alguna sospita.

SRA. FROLA: Contra d'ell? No, no, per caritat, no ho digui! ¿Quina sospita, senyor Conseller?

AGAZZI: Cap, cap, no s'amoïni! Jo només dic que es podria sospitar.

SRA. FROLA: No, no. De què? Si el nostre acord és perfecte. Estem contentes, contentíssimes, tant jo com la meva filla.

SRA. SIRELLI: Potser és gelosia, doncs?

SRA. FROLA: Gelosia de la mare? No crec pas que se'n pugui dir això, per bé que, realment, jo no sabria... Mirin: ell vol que el cor de la seva dona sigui tot per a ell, de tal manera que fins l'amor per la seva mare –que no cal pas dir que l'admet, naturalment!– vol que n'arribi a través d'ell, per l'entremig d'ell, comprenen?

AGAZZI: Doncs, si vol que li digui, em sembla una bona crueltat, això, i dispensi.

SRA. FROLA: Oh no, no, res de crueltat! No en digui crueltat, senyor Conseller! És una altra cosa, cregui'm. No em sé explicar... és... és la naturalesa, ve-li aquí! Encara que... Déu meu... potser se'n podria dir una mena de malaltia, si volen... És com una plenitud d'amor, això sí, closa, exclusiva, dintre la qual ha de viure la muller sense sortir-ne mai i on mai no ha d'entrar ningú més.

DINA: Ni la mare?

SIRELLI: Un bon egoisme en diria jo!

SRA. FROLA: Potser sí, però és un egoisme que es dóna tot, com un món, a la dona pròpia. En el fons, el que potser seria egoisme fóra el meu si volgués forçar aquest món tancat d'amor, quan sé que la meva filla hi viu feliç, tan adorada. I això, per a una mare ja ha de ser prou, no els sembla? Altrament, si la veig i hi enraono... *(Amb una graciosa actitud confidencial.)* La cistelleta que estiro allà al pati duu sempre, amunt i avall, un parell de carte-

tes amb les notícies del dia. Amb això en tinc prou i ara ja hi estic feta o, si volen, resignada. Ja no hi pateixo gens.

AMÀLIA: I, fet i fet, si totes dues n'estan contentes...

SRA. FROLA *(Alçant-se.)*: Oh sí, sí! Ja els ho he dit. Perquè creguin que és tan bo que no en pot ser més. Tots tenim les nostres febleses i cal que les comprenguem. *(Saluda la* SRA. AMÀLIA.*)* Senyora... *(Saluda les altres senyores i adreçant-se al conseller* AGAZZI *diu:)* Espero que me n'excusarà...

AGAZZI: I ara, senyora! Només caldria! Al contrari, li estem agraïdíssims de la visita.

SRA. FROLA *(Saluda amb el cap* SIRELLI *i* LAUDASI. *A* AMÀLIA *que es disposa a acompanyar-la.)*: Oh no, senyora, no es molesti! No es mogui, no es mogui...

AMÀLIA: És el meu deure, senyora...

La SRA. FROLA *se'n va acompayada de la* SRA. AMÀLIA *la qual, al cap de poc, tornarà a entrar.*

SIRELLI: Què, tothom content de l'explicació?

AGAZZI: Quina explicació? Sota de tot plegat hi deu haver qui sap quin misteri!

SRA. SIRELLI: I qui sap com deu patir aquell cor de mare!

DINA: I la filla també! Déu meu!

PAUSA

SRA. CINI *(Des d'un racó on s'haurà refugiat per amagar el plor, amb viva explosió.)*: Li tremolaven les llàgrimes a la veu!

AMÀLIA: Oh, sí! Quan ha dit que en pujaria més de cent, d'escales, per tal d'estrènyer la filla damunt del cor!...

LAUDISI: Per la meva banda, el que li he notat és, sobretot, un estudi, o encara més, un entestament a treure el gendre de qualsevol sospita.

SRA. SIRELLI: Déu meu, si no sabia com excusar-lo!

SIRELLI: Excusar què? La violència? La barbàrie?

ESCENA V

Els mateixos, criat i després el SR. PONZA.

CRIAT *(De la porta estant.)*: Senyor Conseller, hi ha el senyor Ponza que voldria ser rebut.

SRA. SIRELLI: Oh! Ell!

Sorpresa general i moviment de curiositat anguniosa o, més aviat, d'espant.

AGAZZI: Rebut per mi?

CRIAT: Sí, senyor. Així ho ha dit.

SRA. SIRELLI: Rebi'l aquí, Comanador, per favor! Gairebé tinc por però també una gran curiositat per veure'l de prop, aquest monstre.

AMÀLIA: Què deu voler?

AGAZZI: Ja ho sentirem. Seieu, seieu. Cal estar asseguts. *(Al criat.)* Fes-lo entrar.

El criat s'inclina i se'n va. Al cap de poc entra el SR. PONZA. *Rabassut, bru; d'aspecte cruel, vestit tot negre, cabells negres planxats i amb fixador, bigoti gros també negre. Estreny contínuament els punys i enraona amb esforç, gairebé amb violència amb prou feines continguda. De tant en tant s'eixuga la suor amb un mocador orlat negre. Mentre enraona té sempre uns ulls durs, fixos i tètrics.*

AGAZZI: Endavant, endavant, senyor Ponza. *(Presentant-los.)* El secretari nou senyor Ponza... La meva senyora... La senyora Sirelli... La senyora Cini... La meva filla... El senyor Sirelli... El meu cunyat Laudisi... Segui, segui.

PONZA: Gràcies. Només un moment i no els amoïno més.

AGAZZI: Vol enraonar amb mi de banda?

PONZA: No. Puc... puc enraonar davant de tothom. És... és una declaració que tinc el deure de fer-los.

AGAZZI: Ho diu per la visita de la seva senyora sogra? Oh, no cal, no cal, perquè...

PONZA: No és pas per això, senyor Comanador. Més aviat és per fer-los saber que la senyora Frola, la meva sogra, hauria vingut, indubtablement, abans que la seva senyora i la senyoreta haguessin tingut la bondat d'honorar-la amb la seva visita si jo no hagués fet tot el possible per evitar-ho, perquè no puc permetre que faci visites o que en rebi.

AGAZZI *(Ressentit.)*: Dispensi, per què?

PONZA *(Alterant-se cada cop més, malgrat els esforços que fa.)*: La meva sogra deu haver parlat als senyors de la seva filla i els deu haver dit que jo li prohibeixo de veure-la, de pujar a casa meva, oi?

AMÀLIA: Oh, no! La senyora ha estat plena de consideració per vostè.

DINA: No n'ha dit res més que bé.

AGAZZI: I que és ella qui s'està de pujar a casa de la seva filla per respecte a un sentiment de vostè que nosaltres, francament, li hem dit que no comprenïem.

SRA. SIRELLI: Més aviat si haguéssim de dir el que en pensem...

AGAZZI: Sí, senyor, ens ha semblat una crueltat, ve-li aquí! Una veritable crueltat!

PONZA: Senyor Comanador, si ara sóc aquí és precisament per aclarir-ho. La situació d'aquesta dona és digna de pietat, però no n'és pas més poc la meva pel fet que m'obliga a excusar-me i a donar-los compte i raó d'una desventura que només... només una violència com aquesta em podia obligar a descobrir. *(S'atura un moment, es mira a tothom i després diu, lent i eixut.)* La senyora Frola és boja.

TOTHOM *(Sobresaltats.)*: Boja?

PONZA: D'ençà de fa quatre anys.

SRA. SIRELLI *(Amb un crit.)*: Déu meu, no ho sembla pas!

AGAZZI *(Atabalat.)*: Com diu? Boja?

PONZA: No ho sembla però és boja. I la seva bogeria és precisament creure que jo no li vull deixar veure la filla. *(Amb un orgasme d'atroç i quasi ferotge commoció.)* ¿Quina filla, quina, en nom de Déu, si és morta de fa quatre anys?

TOTHOM *(Esbalaïts.)*: Oh! – Morta? – Què diu? – Morta?

PONZA: De fa quatre anys. Per això es va tornar boja.

SIRELLI: Doncs, així, aquella que viu amb vostè...?

PONZA: Fa dos anys que m'hi vaig casar: és la meva segona muller.

AMÀLIA: I la senyora es pensa que encara és la seva filla?

PONZA: Sort n'ha tingut, si ho podem dir així. Un dia em va veure passar pel carrer amb aquesta segona muller de la finestra estant d'on la teníem custodiada i li va semblar que hi veia, viva, la seva filla: es va posar a riure i tremolar tota i, de cop, va sortir de la tètrica desesperació on s'havia enfonsat per retrobar-se en aquesta altra bogeria, de primer exultant i feliç, després, de mica en mica, més calmada però angoixada i en una resignació que ella mateixa s'ha donat; i contenta i tot, com han pogut veure. Al capdavall, fet i fet, és com si estigués curada. Tant, que en sentir-la enraonar no sembla pas que en sigui gens, de boja.

AMÀLIA: Gens! Gens!

SRA. SIRELLI: I diu i tot que està contenta així!

PONZA: Ho diu a tothom. I a mi em té veritable afecte i gratitud perquè miro de seguir-li la veta tant com puc encara que sigui a costa de grans sacrificis. Haig de tenir dues cases i obligar la meva muller, que, per fortuna, s'hi presta caritativament, a refermar-la contínuament en la il·lusió que és la seva filla. Surt a la finestra, hi enraona, li escriu... Però, senyors, la caritat i el deure fins a un cert punt! No puc pas obligar la meva senyora a conviure-hi. I mentrestant, aquella pobra desgraciada és com si fos a la presó, tancada amb pany i clau perquè ella no se li fiqui a casa. Sí, és tranquil·la i, a més a més, afable de mena, però comprendran que la meva senyora s'esporuguiria i tremolaria de cap a peus amb les carícies que ella li fes.

AMÀLIA *(Amb horror i pietat alhora.)*: Ben cert, ben cert! Pobra senyora, imagineu-vos-ho!

SRA. SIRELLI *(Al marit i a la* SRA. CINI.*)*: És ella, ho sentiu?, que vol estar tancada amb pany i clau!

PONZA *(Per a acabar-ho.)*: Comprendrà, senyor Comanador, que sense veure-m'hi forçat no podia pas deixar fer aquesta visita.

AGAZZI: Sí, sí, ara ja ho entenc i m'ho explico tot.

PONZA: Qui té una desventura com aquesta s'ha d'estar apartat. I posat a haver de fer venir aquí la meva sogra era obligació meva dir-los tot això. Per respecte al lloc que ocupo, que és un càrrec públic oficial, cal que ningú del poble no es cregui l'enormitat que per gelosia o per qualsevol altra cosa privi una pobra mare de veure la seva filla. *(S'aixeca.)* Demano excusa a les senyores per haver-les afectat involuntàriament. *(S'inclina.)* Senyor Comanador... *(Saluda, abaixant el cap,* LAUDISI *i* SIRELLI.*)* Senyors... *(I se'n va per la porta d'entrada.)*

AMÀLIA *(Esbalaïda.)*: Així, és boja, doncs!

SRA. SIRELLI: Pobra senyora: boja!

DINA: És pensa que és la mare i no és la seva filla! *(Horroritzada es tapa la cara amb les mans.)* Déu meu!

SRA. CINI: Qui s'havia de pensar?

AGAZZI: De tota manera... tal com parlava...

LAUDISI *(Burleta.)*: ...tu ja te n'havies adonat, oi?

AGAZZI: No, però... és ben cert que ni ella mateixa no sabia com dir les coses.

SRA. SIRELLI: Pobreta, no raciocina!

SIRELLI: Val a dir que tot allò és molt estrany per a una boja. És veritat que no raciocinava, però tot aquell mirar d'explicar-se perquè el gendre no li vol deixar veure la filla, i excusar-lo, i adaptar-se a les excuses que ella mateixa havia trobat...

AGAZZI: Precisament aquesta és la prova que és boja: aquest buscar excuses per al gendre sense reeixir a trobar-ne cap d'admissible.

AMÀLIA: Sí, sí: deia i desdeia.

AGAZZI *(A* SIRELLI.*)*: ¿I et sembla que si no fos boja podria acceptar aquestes condicions de no veure la filla sinó per una finestra amb l'excusa que dóna d'aquell morbós amor del marit que vol la dona tota per a ell?

SIRELLI: Ja! I boja, les accepta? I s'hi resigna? Em fa molt estrany, em fa molt estrany... *(A* LAUDISI.*)* Què hi dius tu?

LAUDISI: Jo? No res.

ESCENA VI

Els mateixos, criat i després la SRA. FROLA.

CRIAT *(Pica a la porta i apareix després al dintell.)*: Permeten? Hi torna a haver la senyora Frola.

AMÀLIA *(Amb sobressalt.)*: Déu meu, altra vegada? A veure si no ens la podrem treure més de sobre!

SRA. SIRELLI: És clar: si haguéssim sabut que és boja...

SRA. CINI: Déu del Cel! Qui sap què vindrà a dir més ara? Que m'agradaria sentir-la!

SIRELLI: I jo també en tindria curiositat. No n'estic gens convençut que sigui boja!

DINA: Sí, mamà, sí! No cal pas tenir-ne por: és tan tranquil·la!

AGAZZI: L'haurem de rebre, l'haurem de rebre. A veure què vol. I si per cas ja ho arreglarem. Però seieu, seieu. Cal estar asseguts. *(Al criat.)* Fes-la entrar.

El criat se'n va.

AMÀLIA: Ajudeu-me, per favor! Ja no sé com enraonar-hi ara!

Entra la SRA. FROLA, AMÀLIA *s'alça i la va a trobar, esporuguida. Els altres també se la miraran una mica esporuguits.*

SRA. FROLA: Em permeten?

AMÀLIA: Entri, entri, senyora. Com pot veure encara són aquí les meves amigues...

SRA. FROLA *(Somrient i amb molta afabilitat.)*: ...que em miren, igual que vostè, senyora, com una pobra boja, oi?

AMÀLIA: I ara! No senyora!

SRA. FROLA *(Amb profunda lamentació.)*: Ah, senyora, hauria anat tot més bé si l'hagués deixat davant de la porta com la primera vegada! No hauria suposat mai que ell em forcés a fer-los visita altre cop, encara que ja les havia previstes les conseqüències.

AMÀLIA: Nosaltres estem sempre molt contents de veure-la!

SIRELLI: La senyora està disgustada i no sabem per què. Deixem-la explicar.

SRA. FROLA: No ha sortit d'aquí, ara no fa gaire, el meu gendre?

AGAZZI: Sí, senyora. Ha vingut... ha vingut a parlar amb mi de... de coses de l'oficina, comprèn?

SRA. FROLA *(Ferida i consternada.)*: Amb aquesta piadosa mentida que em diu per tranquil·litzar-me...

AGAZZI: No, senyora, no. Estigui segura que li dic la veritat.

SRA. FROLA *(Com abans.)*: Si més no, estava calmat? ¿Ha parlat calmat?

AGAZZI: Sí, sí, calmat, ben calmat, oi? *(Adreçant-se als altres que ho confirmen.)*

SRA. FROLA: Déu meu, senyors, vostès em volen tranquil·litzar a mi mentre que jo els voldria tranquil·litzar a vostès pel que toca a ell!

SRA. SIRELLI: Sobre què, senyora? Si li repetim que...

AGAZZI: Ha parlat amb mi de coses de l'oficina...

SRA. FROLA: Però jo veig com em miren! Tinguin paciència. No es tracta de mi. De la manera que em miren em fan adonar que ell ha vingut a donar-los una prova d'allò que jo, ni per tot l'or del món, no hauria revelat mai! Tots vostès són testimonis que no fa gaire no he sabut com respondre a les seves preguntes que, creguin-me, han estat molt cruels per a mi; i els ha donat una explicació d'aquesta mena de manera de viure nostra que –ho reconec– no pot satisfer ningú. Però, ¿els podia dir la raó de debò? ¿O els podia dir, com va dient ell, que la meva filla fa quatre anys que és morta i que jo sóc una pobra boja que em penso que encara és viva i que ell no me la deixa veure?

AGAZZI *(Admirat del profund accent de sinceritat amb què ha parlat la* SRA. FROLA.*)*: Ah! Però, com? La seva filla...?

SRA. FROLA *(Ràpida i amb ànsia.)*: Veuen com és veritat? ¿Per què m'ho volen amagar? Els ha dit...

SIRELLI *(Dubtant però estudiant-la.)*: Efectivament, ens ha dit...

SRA. FROLA: Si ja ho sé! I sé, a més a més, quina torbació li ocasiona veure's obligat a dir això de mi. És una desgràcia, senyor Conseller, que amb moltes penes i molts dolors s'ha pogut supe-

rar amb el pacte de viure com vivim. Comprenc que a la gent els ha de venir molt de nou, que pot promoure escàndol i sospites i tot, però de l'altra banda, si és un bon empleat, complidor i escrupolós... Vostè de segur que ho ha pogut comprovar.

AGAZZI: Si li haig de dir la veritat, encara no n'he tingut ocasió.

SRA. FROLA: Però, per caritat, no jutgi per les aparences. És un empleat perfecte, tots els seus superior ho han dit. Doncs, ¿per què se l'ha de turmentar amb aquesta investigació de la seva vida familiar, de la seva desgràcia que –repeteixo– ja està superada i que revelar-la li pot comprometre la carrera?

AGAZZI: No s'amoïni així, senyora! Ningú no el vol turmentar.

SRA. FROLA: Déu meu, ¿com vol que no m'amoïni en veure'l obligat a donar a tothom una explicació absurda i, a més a més, horrible? S'ho poden creure de debò que la meva filla és morta? ¿I que jo sigui boja? ¿I que aquesta que té amb ell sigui una segona muller? Però li és una necessitat, creguin, li és una necessitat de dir-ho. Se li ha pogut retornar la calma i la fe només amb aquest pacte. Ell mateix s'adona de l'enormitat del que conta i obligat a dir-ho s'excita, es trasbalsa. Ja ho hauran vist.

AGAZZI: Sí, efectivament, estava una mica... excitat.

SRA. SIRELLI: Però com és això, Déu meu? Així, doncs, és ell?

SIRELLI: És clar que ha de ser ell! *(Triomfant.)* Jo ja ho havia dit, senyora!

AGAZZI: I ara! És possible? *(Viva agitació en tots els altres.)*

SRA. FROLA *(Ràpida i ajuntant les mans.)*: No, no, per caritat, ¿què pensen ara? Només és aquesta qüestió que no se li pot tocar. ¿Els sembla que deixaria la meva filla sola amb ell si fos boig de debò? No! I, de més a més, vostè en pot tenir la prova a l'oficina, senyor Conseller: compleix amb totes les obligacions com no es pot fer millor.

AGAZZI: Però miri, senyora, cal que vostè ens expliqui, i ben clarament, com estan les coses. Perquè, ¿és possible que el seu gendre hagi vingut a inventar-nos tota una història?

SRA. FROLA: Sí, senyor, sí; ho explicaré tot, però se l'ha de compadir, senyor Conseller!

AGAZZI: Així, doncs, no és veritat que la seva filla sigui morta?

SRA. FROLA *(Horroritzada.)*: Oh, no! Déu nos en guard!

AGAZZI *(Irritadíssim i cridant.)*: Aleshores el boig és ell!

SRA. FROLA *(Suplicant.)*: No, no... Miri...

SIRELLI *(Triomfant.)*: I sí, home, sí! Ha de ser ell!

SRA. FROLA: No, escoltin, escoltin... No n'és, de boig! Deixin-me enraonar. Vostès ja l'han vist: és de complexió forta, violent... En casar-se li va agafar una veritable frenesia d'amor amb perill de gairebé fer malbé la meva filla, que era més aviat delicadeta. Per consell dels metges i de tots els parents, comptant-hi els seus i tot (que ara, pobrets, ja no hi són), se li va haver de sostreure la muller d'amagat i dur-la a una casa de salut. I aleshores, ell, ja una mica alterat, naturalment, per causa d'aquell... excessiu amor seu, en no trobar-la a casa... Ah, senyores meves, va caure en una desesperació furiosa: es va pensar, de debò, que la muller se li havia mort. I ja no va voler escoltar res ni ningú. Es va voler vestir de negre i va començar a fer bogeries sense que hi hagués manera de treure-li aquest fixament. Tant, que quan al cap d'un any (amb prou feines si el feia, l'any) la meva filla, ja refeta, reflorida, li va ser presentada, va dir que no, que no era ella, que no i que no! Se la mirava... i que no, que no era ella! Quin turment, senyores meves! Se li acostava, semblava que la reconeixia, però després altra vegada que no i que no... I per fer-li-ho tornar a admetre, es va haver de simular, amb l'ajut dels amics, un segon matrimoni.

SRA. SIRELLI: Ah, així és per això que...

SRA. FROLA: Sí, però ja no s'ho creu ni ell. Només que li cal fer-ho veure als altres, no hi pot fer més! Per a estar segur, comprenen? I potser perquè de tant en tant encara li barrina per dins la por que li puguin tornar a sostreure la muller. *(En veu baixa i somrient confidencialment.)* Si la té tancada amb pany i clau és per això: tota per ell! Però l'adora, creguin-me, n'estic segura. I la meva filla n'està contenta. *(S'aixeca.)* Fujo perquè no voldria pas que de sobte tornés a casa si està tan excitat. *(Sospira dolçament tot fent anar les mans plegades.)* S'ha de tenir paciència! Aquella pobreta ha de figurar com que no és ella sinó una altra, i jo... psè... jo haig de ser boja, senyores! Però què hi volen fer? Mentre ell es-

tigui tranquil!... I ara no s'amoïnin que ja sé el camí. Estiguin bons, senyors, estiguin bons! *(Tot saludant inclinant-se se'n va per la porta d'entrada.)*

Tothom resta dret mirant-se els uns als altres, esbalaïts i com esmaperduts. Silenci.

LAUDISI *(Posant-se al mig de tothom.)*: Us mireu els uns als altres, oi? I allò de la veritat, què? *(Esclata en una forta rialla.)* Ha, ha, ha!

TELÓ

ACTE II

Estudi a casa del Conseller AGAZZI. *Mobles antics i quadres vells a les parets. Porta al fons amb cortina. Porta lateral esquerra que dóna al saló i també amb cortina. A la dreta una ampla xemeneia i al damunt un gran mirall que recolza a la mènsula. Damunt la taula escriptori un telèfon. Un petit divan, poltrones i cadires, etc.*

ESCENA I

AGAZZI, LAUDISI *i* SIRELLI.

AGAZZI *s'està dret prop de la taula amb l'auricular telefònic a l'orella.* LAUDISI *i* SIRELLI, *asseguts, se'l miren tot esperant.*

AGAZZI: Digui? —Sí.— Parlo amb Centuri? —I què?— Sí, molt bé. *(Escolta una estona.)* Dispensi, però és possible? *(Torna a escoltar una estona.)* Sí, sí, ho comprenc, però posant-s'hi amb una mica d'empenta... *(Una altra pausa llarga.)* Dispensi, però és molt estrany que no es pugui... *(Pausa.)* Ho comprenc, sí, ho comprenc... *(Pausa.)* Bé, provi una mica de... Bé, a reveure. *(Deixa l'auricular i es fa endavant.)*

SIRELLI *(Ansiós.)*: Què?

AGAZZI: Res.

SIRELLI: No es troba res?

AGAZZI: Tot està destruït o escampat: al municipi, a l'arxiu, a l'oficina d'estat civil... a tot arreu.

SIRELLI: Però, si més no, el testimoni d'algun supervivent...

AGAZZI: No hi ha notícia de cap supervivent. I si n'hi ha algun, és una recerca dificilíssima.

SIRELLI: ¿De manera que no ens queda més remei que creure l'un o creure l'altre, així, sense proves?

AGAZZI: Desgraciadament!

LAUDISI *(Aixecant-se.)*: Voleu que us doni un consell? Creieu-vos-els tots dos.

AGAZZI: Sí, i com...?

SIRELLI: ...si l'un et diu blanc i l'altre et diu negre?

LAUDISI: Doncs així no us en cregueu cap.

SIRELLI: Hi vols fer broma, ara? Falten proves, dades de fets, però la veritat, Mare de Déu!, ha de ser de l'una banda o de l'altra!

LAUDISI: Ja! Dades de fets! I què en voleu treure?

AGAZZI: Home! Doncs que la boja és la senyora Frola si, per exemple, es troba l'acta de defunció de la seva filla –que no es troba perquè no es troba res, però que ha de ser en un lloc o altre i es pot trobar demà– i aleshores tindria raó el gendre.

SIRELLI: ¿Podries negar l'evidència si demà et presentaven aquesta acta?

LAUDISI: Jo? Però si jo no nego res! Me'n guardaré bé prou! Sou vosaltres i no jo qui necessita dades de fets i documents, perquè jo no ho necessito tot això per afirmar o negar. Jo no sabria què fer-ne, dels papers, perquè per a mi la realitat no és als documents, sinó a l'ànim d'ells dos on no em puc imaginar d'entrar sinó pel que ells me'n diuen.

SIRELLI: Molt bé! ¿I potser no diuen, precisament, que el boig és un d'ells dos? O boja ella o boig ell, i d'aquí no passes! Però, ¿quin de tots dos?

AGAZZI: Aquí hi ha la qüestió!

LAUDISI: Mireu: primer de tot, no és veritat que ho diguin tots dos. Ho diu ell, el senyor Ponza, de la seva sogra. Però la senyora Frola ho nega, i no pas d'ella sola sinó d'ell i tot. Tot el més enllà –diu– se li va alterar una mica l'enteniment per fúria d'amor, però ara està sa, saníssim.

SIRELLI: ¿Així, doncs, tu et decantes, com jo, cap allò que diu la sogra?

AGAZZI: És ben cert que atenent-nos al que diu ella es pot explicar perfectament tot.

LAUDISI: Però també es pot explicar igualment atenent-nos al que diu el gendre.

SIRELLI: Aleshores, no és boig cap d'ells dos? Però bé n'hi ha d'haver un que en sigui, Mare de Déu!

LAUDISI: Quin? No ho podeu pas dir vosaltres, com no ho pot dir ningú. I no pas perquè aquestes dades de fets que busqueu adelerats hagin estat anul·lades –escampades o destruïdes– per un accident qualsevol –un incendi, un terratrèmol–, no, sinó perquè les han anul·lades ells mateixos dintre seu, en el seu ànim –ho voleu entendre?– creant, ella a ell o ell a ella, una fantasma que té la mateixa consistència que la realitat on ells viuen ara, en perfecte acord i pacificats. I aquesta realitat seva no la podrà desfer cap document perquè ells hi són dins, la veuen, la senten i la toquen. Tot al més, el document us podrà fer servei a vosaltres per treure-us una curiositat poca-solta; i si us falta, heus aquí condemnats al meravellós suplici de tenir al davant, al costat mateix, aquí la fantasma i allà la realitat sense poder destriar l'una de l'altra.

AGAZZI: Filosofies! Filosofies!... Ara ho veurem si serà possible o no!

SIRELLI: Hem sentit primer l'un i després l'altre. Si els posem ara de cara a cara ¿vols que no es descobreixi on és la fantasma i on és la veritat?

LAUDISI: Us demano permís per continuar rient fins al capdavall.

AGAZZI: Va bé, va bé! Ja veurem qui hi riurà més al capdavall. *(Va a la porta de l'esquerra i crida:)* Amàlia, senyora, veniu aquí.

ESCENA II

Els mateixos, AMÀLIA, SRA. SIRELLI *i* DINA.

SRA. SIRELLI *(A* LAUDISI *amenaçant-lo amb un dit.):* Altra vegada? Altra vegada vostè?

SIRELLI: És incorregible!

SRA. SIRELLI: Però ¿com és que no es deixa endur per aquesta mania que ens ha agafat de penetrar aquest misteri que fa perillar tothom de tornar-s'hi boig? Jo, aquesta nit no he pogut dormir.

AGAZZI: Bé, apa, concretem bé les coses. Vosaltres anireu a ca la senyora Frola...

AMÀLIA: I ens rebrà?

AGAZZI: Mare de Déu, tu diràs!

DINA: Tenim l'obligació de tornar-li la visita.

AMÀLIA: Però si ell no vol permetre que la senyora en faci o en rebi...

SIRELLI: De primer sí, perquè encara no sabia res ningú, però ara que la senyora ha parlat obligada i ha explicat, a la seva manera, la raó d'aquesta resistència...

SRA. SIRELLI *(Continuant.)*: ...potser encara li farà goig que li parlin de la seva filla.

DINA: És una senyora tan afable!... I per a mi no hi ha pas cap dubte que el boig és ell.

AGAZZI: No precipitem els judicis i escoltem. *(Es mira el rellotge.)* No us hi entretingueu gaire: un quart i prou.

SIRELLI *(A la seva dona.)*: I fes-me el favor d'estar atenta.

SRA. SIRELLI *(Irritada.)*: I per què m'ho dius a mi, precisament?

SIRELLI: Perquè si et poses a enraonar, rai!

DINA *(Per prevenir una baralla.)*: Només un quart, només un quart! I ja estaré atenta jo.

AGAZZI: Jo m'arribo a la Prefectura i tornaré a ser aquí a les onze. D'aquí a una vintena de minuts.

SIRELLI: I jo, què?

AGAZZI: Espera't una mica. *(A les dones.)* Una mica abans, vosaltres, amb una excusa qualsevol, feu venir la senyora Frola aquí.

AMÀLIA: Amb quina excusa?

AGAZZI: Una excusa qualsevol. Ja la trobareu tot enraonant. No sou pas dones per no res! Hi haurà Dina, hi haurà la senyora... Entrareu, ben entès, al saló. *(Va a la porta de l'esquerra i l'obre ben oberta, enretirant la cortina.)* Aquesta porta ha d'estar així, ben oberta, per tal que d'aquí estant se us senti enraonar. Jo deixaré

aquests papers damunt de l'escriptori: són uns papers de l'oficina que he preparat expressament per al senyor Ponza, faré veure que me'ls he descuidat i amb aquest pretext me l'emporto cap aquí. Aleshores...

SIRELLI: I jo, quan haig de venir jo?

AGAZZI: Uns quants minuts passades les onze, quan les senyores ja siguin al saló i jo aquí amb ell. Tu véns a buscar la teva senyora, et fas introduir aquí i jo, aleshores, les invitaré a totes que vinguin amb nosaltres...

LAUDISI *(Ràpid.)*: I heus aquí la veritat descoberta!

DINA: Home, oncle, quan siguin tots dos cara a cara...

AGAZZI: No en feu cas, Mare de Déu! Apa, aneu, aneu, que no tenim temps per perdre.

SRA. SIRELLI: Sí, anem, anem. Jo ni el saludo, ves!

LAUDISI: Doncs jo sí, senyora! *(S'estreny una mà amb l'altra.)* Bona sort!

Se'n van AMÀLIA, DINA *i la* SRA. SIRELLI.

AGAZZI *(A* SIRELLI.*)*: I nosaltres anem-nos-en també. De pressa.

SIRELLI: Sí, anem. Adéu, Lambert!

LAUDISI: Adéu-siau, adéu-siau!

Se'n van AGAZZI *i* SIRELLI.

ESCENA III

LAUDISI *sol, després el criat.*

LAUDISI *(Roda una mica per l'estudi, amb una rialleta per a ell tot sol i fent anar el cap. Després s'atura davant del mirall de sobre la xemeneia, es mira la pròpia imatge i s'hi posa a enraonar.)*: Hola! Ja et tenim aquí! *(La saluda amb dos dits tot fent-li grotescament l'ullet i afegeix.)* Què, noi? Quin és el boig de nosaltres dos? *(L'apunta amb el*

dit que, naturalment, farà que la imatge l'apunti a ell.) Ja ho sé, ja ho sé: jo dic que «tu» i tu amb el dit em dius que «jo». I val a dir que, fet i fet, ens coneixem prou bé tots dos! La llàstima és que com et veig jo no t'hi veuen els altres i aleshores, amic meu, què t'has tornat, tu? I dic que per a mi, aquí davant meu, que em veig i em toco, ets tu, però tal com et veuen els altres ¿què t'has tornat? Una fantasma, noi, una fantasma! I, tot i això, ja veus aquests beneits: sense fixar-se en la fantasma que porten dins ells mateixos van, adelerats i plens de tafaneria, darrera la fantasma d'altri pensant-se que és una cosa diferent!

Abans d'acabar de parlar ell haurà entrat el criat que es queda tot parat en sentir-ne les darreres paraules davant del mirall.

CRIAT: Senyor Lambert.

LAUDISI: Eh?

CRIAT: Hi ha dues senyores: la senyora Cini i una altra.

LAUDISI: Em volen veure a mi?

CRIAT: Han demanat per la senyora, jo els he dit que eren a fer una visita a la senyora Frola, aquí al costat, i aleshores...

LAUDISI: Aleshores, què?

CRIAT: S'han mirat l'una a l'altra i tot donant-se copets a les mans amb els guants, han dit: «Ah, sí? Ah, sí?» i m'han preguntat, totes tremoloses, si no hi havia ningú a la casa.

LAUDISI: I tu deus haver respost que no hi havia ningú.

CRIAT: No, senyor. He respost que hi era vostè.

LAUDISI: Jo? No. En tot cas el que elles coneixen.

CRIAT *(Més parat que mai.)*: Com diu?

LAUDISI: Et sembla el mateix, a tu?

CRIAT *(Somrient, amb la boca una mica badada.)*: No l'entenc, senyor!

LAUDISI: Amb qui enraones, ara, tu?

CRIAT: Com vol dir, amb qui enraono? Amb vostè, senyor.

LAUDISI: ¿N'estàs ben segur que jo sóc el mateix que demanen aquestes senyores?

CRIAT: Oh, jo... No ho sé... Han demanat el germà de la senyora.

LAUDISI: Ah, així sí! Sóc jo. Fes-les entrar.

El criat es retira tot girant-se a mirarse'l com si donés crèdit als seus ulls.

ESCENA IV

El mateix, SRA. CINI *i* SRA. NENNI.

SRA. CINI: Permeten?

LAUDISI: Endavant, endavant, senyora.

SRA. CINI: M'han dit que la senyora no hi és. He dut amb mi la senyora Nenni... *(La hi presenta. És una senyora vella encara més ximple i melindrosa que ella, també tafanera però circumspecta i esporuguida.)* ...que tenia moltes ganes de conèixer...

LAUDISI *(Ràpid.)*: ...la senyora Frola?

SRA. CINI: No, no: la seva germana!

LAUDISI: No trigarà gaire. I també vindrà la senyora Frola. Seguin, seguin, si són servides. *(Les invita a seure al divan i després, graciosament, s'asseu entremig de totes dues.)* Hi podem seure ben bé tots tres. També és amb elles la senyora Sirelli.

SRA. CINI: Sí, ja ens ho ha dit el criat.

LAUDISI: Tot està ben combinat, sap? Oh, serà una escena d'aquelles, d'aquelles!... D'aquí a poc: a les onze, i aquí.

SRA. CINI *(Atabalada.)*: Dispensi, què és el que està ben combinat?

LAUDISI *(Misteriós, ajuntant de primer les puntes dels dits índex i després les mans, diu.)*: La trobada. *(Gest admiratiu.)* Oh, és una gran idea!

SRA. CINI: Però... quina trobada?

LAUDISI: De tots dos. De primer entrarà ell aquí.

SRA. CINI: El senyor Ponza?

LAUDISI: I a ella la duran allà. *(Indicant el saló.)*

SRA. CINI: La senyora Frola?

LAUDISI: Sí, senyora. *(Altra vegada de primer fa un gest expressiu amb la mà i després diu:)* I en acabat, tots dos aquí mateix i nosaltres al voltant seu escoltant i mirant. Una gran idea, creguin-me!

SRA. CINI: Ah, ja! Per saber...

LAUDISI: ...la veritat! Encara que ja se sap; ara només es tracta de desemmascarar-la.

SRA. CINI *(Sorpresa i amb molta ànsia.)*: Ah, ja se sap? ¿I qui és, qui és d'ells dos?

LAUDISI: Provi d'endevinar-ho. Qui diu, vostè?

SRA. CINI *(Dubtant.)*: Oh, jo, què vol que li digui?

LAUDISI: Ell o ella? A veure... endevini-ho, endevini-ho...

SRA. CINI: Jo... ja dic que ell!

LAUDISI *(Se la mira una mica i diu.)*: Sí, senyora, ell!

SRA. CINI *(Excitada.)*: És clar, és clar! Havia de ser ell!

SRA. NENNI *(També excitada.)*: Ell! Totes nosaltres ja ho dèiem!

SRA. CINI: I com s'ha sabut, com s'ha sabut? Han sortit proves, oi?, documents...

SRA. NENNI: Cosa de la Prefectura, eh? Ja ho dèiem. No era possible que no es pogués descobrir posant-s'hi les autoritats!

LAUDISI *(Els fa senyal que s'acostin més i els diu amb to de misteri i gairebé pesant les síl·labes.)*: L'acta del segon matrimoni.

SRA. CINI *(Com si li haguessin donat un cop de puny al nas.)*: Del segon?

SRA. NENNI *(Confusa.)*: Com diu? Com diu? Del segon matrimoni?

SRA. CINI *(Contrariada.)*: Però aleshores... aleshores tenia raó ell!

LAUDISI: Són dades de fets, senyores meves! L'acta del segon matrimoni, pel que sembla, parla ben clar.

SRA. NENNI *(Quasi plorant.)*: I la boja és ella!

LAUDISI: Sembla!...

SRA. CINI: Però com és això? Vostè de primer ha dit que era ell ¿i ara diu que és ella?

LAUDISI: Sí, senyora. Perquè l'acta, aquesta acta del segon matrimoni, pot molt ben ser –com ha assegurat la senyora Frola– que només sigui simulada –m'explico?– fingida, amb l'ajut dels amics, per secundar el fixament d'ell de què la muller no és aquella sinó una altra.

SRA. CINI: Aleshores una acta així, sense valor...

LAUDISI: Oh bé, bé, senyores meves, amb el valor que cadascú li vulgui donar! ¿No hi ha també, i dispensin, les cartetes que la senyora Frola diu que cada dia rep de la filla amb la cistelleta del pati? Aquestes bé hi són, oi?

SRA. CINI: Sí. I què?

LAUDISI: Que també són documents, senyora, també són documents, aquestes cartetes! Però sempre, és clar, segons el valor que se'ls vulgui donar. Perquè ve el senyor Ponza i diu que són fingides i fetes per secundar el fixament de la senyora Frola.

SRA. CINI: Doncs així, Déu meu, no es sap res del cert!

LAUDISI: Tant com no res!... No exagerem, no exagerem! Dispensi: quants són els dies de la setmana?

SRA. CINI: Set.

LAUDISI: Dilluns, dimarts, dimecres...

SRA. CINI *(Invitada a continuar.)*: ...dijous, divendres, dissabte...

LAUDISI: ...i diumenge. *(A la* SRA. NENNI.*)* I els mesos de l'any?

SRA. NENNI: Dotze.

LAUDISI: Gener, Febrer, Març...

SRA. CINI: No cal que s'escarrassi, senyor! Ja ho hem entès: vostè es vol riure de nosaltres, ve-li aquí!

ESCENA V

Els mateixos i DINA.

DINA *(Entrant corrents per la porta del fons.)*: Oncle, per favor... *(S'atura en veure la* SRA. CINI.*)* Oh, senyora, vostè aquí!

SRA. CINI: Sí, he vingut amb la senyora Nenni...

LAUDISI: ...que té moltes ganes de conèixer la senyora Frola.

SRA. NENNI: No, dispensi...

SRA. CINI: Ens hem trobat al carrer. Ai, senyoreta, anem com esmaperdudes, sap? Com quan s'entra en una estació: pam-pam, pam-pam, no acabes mai d'anar errada. Estem atabalades!

DINA: Oh, passem uns moments tan dolents nosaltres, també! Però no volia res, no. Vaig a dir a la mamà que són aquí: no caldrà res més. *(A* LAUDISI.*)* Ai, oncle, si la sentissis, quin tresor de velleta! Com parla! Quina bondat! I a casa seva tot ordenat, net, cada cosa al seu lloc, els drapets blancs sobre els mobles... Ens ha ensenyat totes les cartes de la seva filla.

SRA. CINI: Però si com deia ara el senyor Laudisi...

DINA: I què en sap, ell? No les ha llegides pas!

SRA. NENNI: No poden ser fingides?

DINA: I ara! No, senyora. No en facin cas, no en facin cas! ¿Potser una mare es pot enganyar amb les expressions de la seva filla? La darrera carta, la d'ahir... *(S'interromp en sentir enraonament al saló a través de la porta oberta.)* Ja són aquí, ja són aquí! *(Va a mirar per la porta del saló.)*

SRA. CINI *(Corrent-li al darrera.)*: Amb ella? Amb la senyora Frola?

DINA: Sí, vinguin, vinguin. Hem de ser tots el saló. *(A* LAUDISI.*)* Oncle: ja són les onze!

ESCENA VI

Els mateixos i AMÀLIA.

AMÀLIA *(Entrant, agitada, per la porta del saló.)*: Ja es podria deixar estar ara. No en calen pas, de proves!

DINA: Jo també m'ho penso. Ara ja és inútil.

AMÀLIA *(Saludant, apressada i ansiosa, la* SRA. CINI.*)*: Oh, senyora...

SRA. CINI *(Presentant.)*: La senyora Nenni, que ha vingut amb mi per...

AMÀLIA *(Saludant, sempre apressada, la* SRA. NENNI.*)*: Tant de gust, senyora... *(A tothom.)* No hi ha pas cap dubte: és ell!

SRA. CINI: Ell, oi? És ell?

DINA: Si avisant el papà es pogués impedir aquest engany a la pobra senyora...

AMÀLIA: Ens l'hem endut de casa seva. Talment em sembla que li fem una traïdoria!

LAUDISI: Sí, sí! És indigne, indigne! Teniu tota la raó. I encara més perquè em comença a semblar evident que deu ser ella. De segur que és ella!

AMÀLIA: Ella? Però d'on surts ara amb això?

LAUDISI: Ella, ella!

AMÀLIA: Apa, home, apa!

DINA: Doncs estem certes del contrari!

SRA. CINI i SRA. NENNI: Sí, oi que sí?

LAUDISI: Precisament perquè n'esteu tan certes vosaltres...

DINA: Anem, anem! No ho veieu, que ho fa expressament?

AMÀLIA *(Davant la porta esquerra.)*: Anem, anem, senyores! Entrin, entrin... *(Se'n van la* SRA. CINI, *la* SRA. NENNI *i* AMÀLIA. DINA *també va per sortir, però* LAUDISI *la crida.)*

LAUDISI: Dina! Escolta...

DINA: No et vull escoltar.

LAUDISI: Si per a tu la prova ja és inútil, tanca aquesta porta.

DINS: I el papà? Ell l'ha deixada oberta així i està a punt de venir amb aquell altre. Si la troba tancada... ja saps com és, el papà!

LAUDISI: Però vosaltres, i especialment tu, el convencereu que ja no cal tenir-la oberta. No n'estàs convençuda, tu?

DINA: Convençudíssima!

LAUDISI *(Desafiant-la amb una rialleta.)*: Doncs, tanca-la!

DINA: Tu ara et voldries donar el gust de veure'm dubtar encara. No tanco, però ho faig pel papà.

LAUDISI: Vols que la tanqui jo?

DINA: Sota la teva responsabilitat!

LAUDISI: Jo no estic tan cert com tu que el boig sigui ell.

DINA: Doncs vine al saló, sent com parla la senyora com l'hem sentida nosaltres i ja veuràs com ni tu ja no tindràs cap més dubte. Véns?

LAUDISI: Sí, vinc. I puc tancar, saps?, sota la meva responsabilitat.

DINA: Ho veus? Fins abans i tot de sentir-la enraonar!

LAUDISI: No és per això, nena, sinó que estic segur que el teu pare a hores d'ara pensa, igual com vosaltres, que aquesta prova és inútil.

DINA: N'estàs segur?

LAUDISI: Sí, perquè enraonant amb ell haurà arribat a la certesa que la boja és ella. *(Resoludament va cap a la porta.)* Tanco.

DINA *(Ràpida, aguantant-lo.)*: No, si penses així deixa-la oberta.

LAUDISI *(Riu.)*: Ha, ha, ha!

DINA: Ho dic pel papà!

LAUDISI: I el papà ho diria per vosaltres. Deixem-la oberta.

Se sent tocar al saló un piano executant una ària, plena de dolça i trista gràcia, de «Nina Pazza per Amore» de Paisiello.

DINA: És ella. La sents com toca?

LAUDISI: La velleta?

DINA: Ens ha dit que la seva filla abans la tocava sempre aquesta ària. Sents amb quina dolçor la toca? Anem, anem. *(Se'n van tots dos per la porta esquerra.)*

L'escena resta uns moments buida. Es va sentint el piano de dins estant.

ESCENA VII

AGAZZI, *el senyor* PONZA *i després* SIRELLI.

Entren pel fons AGAZZI *i el senyor* PONZA. *Aquest en sentir la música resta profundament torbat i la torbació li anirà augmentant en el curs de l'escena.*

AGAZZI: *(A la porta.)*: Entri, entri... *(Fa entra el senyor* PONZA *i darrera seu entra ell. Va a l'escriptori per buscar uns papers que ha fet veure que s'havia descuidat.)* Ho haig d'haver deixat per aquí. Segui, segui. *(El senyor* PONZA, *però, no s'asseu i mira tot agitat cap al saló d'on ve el so del piano.)* En efecte, tot és aquí! *(Agafa els papers i va cap al senyor* PONZA, *tot fullejant-los.)* Com li deia, és una qüestió embullada que fa anys que dura. *(Es tomba ell també cap al saló sorprès de sentir el piano.)* Aquesta música! I tot just ara! *(Fa un gest de disgust com si digués entre ell: «quina bestiesa!»)* Qui toca? *(Va a mirar per la porta del saló i en veure la* SRA. FROLA *al piano fa un gest de sorpresa.)* Oh, ja ho veus!

PONZA *(Anant-hi apressat i convuls.)*: En nom de Déu, és ella? ¿És ella qui toca?

AGAZZI: Sí, la seva sogra. Que bé que toca!

PONZA: Però, és que l'han endut aquí altra vegada? ¿I li fan tocar el piano?

AGAZZI: No hi veig cap mal.

PONZA: No, no, faci el favor! Aquesta música no! És la que tocava sempre la seva filla!

AGAZZI: Ah, ho comprenc: li fa mal sentir-la tocar.

PONZA: No, a mi no! A qui fa mal és a ella! Un mal incalculable! Ja els he dit a vostè, senyor Conseller, i a les senyores, les condicions d'aquesta pobra desgraciada...

AGAZZI: Sí, però...

PONZA *(Continuant.)*: ...que se l'ha de deixar estar en pau, que no pot fer visites ni rebre'n. Només ho sé jo sol com se l'ha de tractar. L'ensorren, cregui, l'ensorren!

AGAZZI: No, home. I ara! Per què? Les meves dones prou sabran... *(S'interromp en sentir un cor de veus d'aprovació en cessar la música.)* Ho veu? Ja ho pot sentir... *(De dintre arriba el següent diàleg:)*

DINA: Toca molt bé, encara, senyora!

SRA. FROLA: Jo? Oh, no! La meva Lina, la meva Lina! L'haurien de sentir com toca!

PONZA *(Tremolant i masegant-se les mans.)*: La «seva Lina», sent? Diu «la seva Lina»!

AGAZZI: És clar! La seva filla!

PONZA: Però diu «toca»! Diu «toca»!

Novament, de dins estant.

SRA. FROLA: No, d'aleshores ençà ja no pot tocar. I potser és aquesta la pena més grossa que té, pobreta!

AGAZZI: Ho trobo natural... Es pensa que encara és viva.

PONZA: Però no se li ha de fer dir així! No ho ha de dir! ¿Ho ha sentit, oi? «D'aleshores ençà»! Ha dit «d'aleshores ençà»! Amb *aquell* piano! Vostè no ho sap! Amb el piano de la pobra morta!

En aquest moment entra SIRELLI *que en sentir les darreres paraules de* PONZA *i en veure'l tan excitat restarà com esbalaït.* AGAZZI, *més aviat espantat, li fa senyal que s'apressi.*

AGAZZI *(A* SIRELLI.*)*: Vols fer venir les senyores?

SIRELLI *va cap a la porta i fa senyal a les senyores que vinguin.*

PONZA: Les senyores? Aquí? No, no! Més aviat...

ESCENA VIII

Els mateixos, SRA. FROLA, AMÀLIA, SRA. SIRELLI, DINA, SRA. CINI, SRA. NENNI *i* LAUDISI.

Al senyal de SIRELLI *les senyores entren esporuguides. La* SRA. FROLA, *en veure el seu gendre en aquell estat d'agitació i de tremolor quasi animal, s'horroritza. Atacada per* PONZA *violentament durant l'escena següent, farà de tant en tant senyals expressius d'intel·ligència a les senyores.*

PONZA: Vostè aquí altra vegada? Què hi ha vingut a fer?

SRA. FROLA: Tingues paciència... Havia vingut a...

PONZA: ...a què dir més? ¿Què els ha dit, què els ha dit a aquestes senyores?

SRA. FROLA: No res, t'ho juro! No res.

PONZA: No res? Com s'entén no res? Ho he sentit, sap? I també ho ha sentit aquest senyor! (*Indicant* AGAZZI.) Ha dit «toca»! ¿Qui «toca», eh? Sap prou bé que fa quatre anys que és morta la seva filla!

SRA. FROLA: Sí, sí... Calma't, calma't...

PONZA: I que «d'aleshores ençà ja no pot tocar»! És clar que «ja no pot tocar d'aleshores ençà!» Com vol que toqui si és morta?

SRA. FROLA: Sí, sí... I no els ho he dit, jo, senyores? He dit que d'aleshores ençà ja no pot tocar... si és morta!

PONZA: Doncs per què encara hi pensa en aquell piano?

SRA. FROLA: Jo? Si no hi penso, si no hi penso!

PONZA: En vaig fer estelles jo –vostè ho sap– quan es va morir la seva filla per no fer-lo tocar a aquesta altra que, d'altra banda, no en sap. Vostè ja ho sap que aquesta no en sap de tocar el piano!

SRA. FROLA: Sí, sí, és ben cert: no en sap.

PONZA: I com es deia la seva filla? Es deia Lina, oi? I ara digui com es diu la meva segona muller. Apa, digui-ho davant de tothom, que prou bé que ho sap! Com es diu?

SRA. FROLA: Júlia, Júlia es diu! És ben veritat, senyors, es diu Júlia.

PONZA: Sí, senyora, Júlia i no pas Lina! I no faci l'ullet tot dient que es diu Júlia!

SRA. FROLA: Jo? Si no l'he fet, l'ullet!

PONZA: Que es pensa que no me n'he adonat? L'ha fet, me n'he adonat ben bé! Vostè el que vol és arruïnar-me, vol donar a entendre a aquests senyors que encara la vull tota per a mi, la seva filla! Com si no fos morta!... *(Esclata en sanglots.)* Com si no fos morta!...

SRA. FROLA *(Amb infinita tendresa i humilitat, corrent cap a ell.)*: Jo? No, no, fill meu, no! Calma't, per caritat! Jo no he dit mai això... oi, senyors?

AMÀLIA, SRA. SIRELLI, DINA *(Alhora.)*: No, no, senyora! —No ho ha dit pas mai! —Sempre ha dit que era morta!

SRA. FROLA: És veritat, és veritat! He dit que era morta! ¿Com vols que digui una altra cosa? I també que tu ets molt bo amb mi! *(A les senyores.)* No és veritat, senyores? *(A* PONZA.*)* ¿Jo, voler-te arruïnar? Jo, voler-te comprometre?

PONZA *(Plantant cara, terrible.)*: Però mentrestant va a buscar un piano a la casa dels altres per tocar la música de la seva filla i anar dient que Lina la toca així i encara millor que així!

SRA. FROLA: No... ha estat... ho he fet... només per provar-ho.

PONZA: Doncs no ho pot fer! No ho ha de fer! ¿Com li pot passar per l'enteniment de tocar, encara, el que ella tocava, la seva filla morta?

SRA. FROLA: Tens raó, sí... Tens raó, pobret... pobret! *(Es posa a plorar tota entendrida.)* No ho faré més! No ho faré més!

PONZA *(Acostant-se-li més a prop, terrible.)*: Vagi-se'n! Vagi-se'n de seguida!

SRA. FROLA: Sí, sí... me'n vaig, me'n vaig... Déu meu! *(I tot fent senyals de súplica per al gendre, se'n va tot plorant.)*

ESCENA IX

Els mateixos tret de la SRA. FROLA.

Tots resten plens de pietat i de terror mirant-se el senyor PONZA. *De sobte, aquest, un cop la seva sogra és fora, calmat i tot canviat; reprèn el seu aire normal i diu simplement.*

PONZA: Demano excuses als senyors pel trist espectacle que els he hagut de donar per posar remei al mal que, sense voler-ho i sense saber-ho, han fet a aquesta infeliç amb la seva pietat.

AGAZZI *(Atabalat com tothom.)*: Així, doncs, tot això ha estat fingit?

PONZA: És per força, senyors! ¿No comprenen que l'única manera de mantenir-li la il·lusió és aquesta, que li digui així, cridant, la veritat com si això fos una bogeria meva? Perdonin-me i permetin que em retiri. Me n'haig d'anar corrents al seu costat, ara. *(Surt apressat per la porta d'entrada. Novament tothom es queda esbalaït i silenciosament es miren els uns als altres.)*

LAUDISI *(Posant-se al mig.)*: I heus aquí, senyors, descoberta la veritat! *(Esclata en una rialla.)* Ha, ha, ha!...

TELÓ

ACTE III

La mateixa escena del segon acte.

ESCENA I

LAUDISI, *el criat i el comissari* CENTURI.

LAUDISI *s'està estirat en una poltrona llegint. De la porta esquerra, que dóna al saló, ve la remor confusa de moltes veus. El criat dóna entrada al Comissari per la porta del fons.*

CRIAT: Faci el favor d'entrar. Vaig a avisar el senyor Comanador.

LAUDISI *(Es tomba i s'adona del Comissari.)*: Oh, senyor Comissari! *(S'aixeca apressadament i crida el criat que està a punt de sortir!)* Psit!... Espera't. *(A* CENTURI.*)* Notícies?

CENTURI *(Alt, encarcarat, cella-arrugat, uns quaranta anys.)*: Sí, alguna.

LAUDISI: Ah, bé, home! *(Al criat.)* Vés-te'n, vés-te'n, ja l'avisaré jo d'aquí estant el meu cunyat. *(Indicant amb el cap la porta esquerra.)* Doncs així ha fet el miracle, vostè! Salva tota una ciutat! Sent? Sent com criden? I què? Són notícies certes?

CENTURI: D'algú que al capdavall s'ha pogut arreplegar...

LAUDISI: Del poble del senyor Ponza? Algun paisà seu?

CENTURI: Sí, senyor... Algunes dades, no gaires, però segures.

LAUDISI: Bé, home, bé! Per exemple...?

CENTURI: Miri: aquí té les comunicacions que m'han enviat. *(Es treu de la butxaca interior de l'americana un sobre groc, obert, amb un paper a dins i el dóna a* LAUDISI.*)*

LAUDISI: A veure, a veure... *(Treu el paper del sobre i es posa a llegir-lo sense dir res, només intercalant, de tant en tant i en diferents tons, un «ah!» o un «oh!», ara de satisfacció, ara de dubte; ara de gairebé commiseració i, al capdavall, de completa desil·lusió.)* Realment no hi ha res –vull dir del cert– en aquestes notícies, senyor Comissari!

CENTURI: És tot el que s'ha pogut saber.

LAUDISI: Però subsisteixen tots els dubtes, com abans. *(Se'l mira i de sobte diu resolut.)* Vol fer un bé de debò, senyor Comissari? ¿Vol fer un assenyalat servei a la ciutadania, del qual el bon Déu segurament n'hi farà un mèrit?

CENTURI *(Mirant-se'l tot parat.)*: Quin servei? No sé pas...

LAUDISI: Miri, segui allà. *(Indica l'escriptori.)* Estripi aquest mig full d'informacions que no diuen res i en l'altre mig escrigui-hi vostè mateix qualsevol informació precisa i segura.

CENTURI: Jo? Què vol dir? Quina informació?

LAUDISI: Una qualsevol, la que vulgui, a nom d'aquests dos paisans que s'han pogut arreplegar. És per bé de tothom. Per retornar la tranquil·litat a tot el poble. ¿Volen una veritat, tant se val quina, mentre sigui categòrica? Doncs, vostè els la dóna!

CENTURI *(Amb força, gairebé ofès.)*: ¿I com vol que els la doni si no la tinc? Potser vol que faci una falsificació? Em fa quedar parat que gosi proposar-m'ho! I dic que em fa quedar parat per no dir una altra cosa! Faci'm el favor d'avisar de seguida el senyor Conseller.

LAUDISI *(Obrint els braços, vençut.)*: Immediatament! *(Va a la porta esquerra, l'obre. Immediatament se sentiran més forts els enraonaments de la gent que hi ha al saló, però tot just hi entra ell s'acaben de sobte. De dins estant se sentirà la veu de* LAUDISI *que anuncia:)* Senyors, hi ha el Comissari Centuri que porta notícies certes de gent que les sap. *(Aplaudiments i crits de «visca» acullen la nova. El Comissari resta tot torbat sabent que les informacions que duu no seran prou per a satisfer tanta expectació.)*

ESCENA II

El mateix, AGAZZI, SIRELLI, LAUDISI, AMÀLIA, DINA, *la* SRA. SIRELLI, *la* SENYORA CINI, *la* SENYORA NENNI *i molts altres senyors i senyores.*

Tots es precipiten per la porta esquerra amb AGAZZI *al davant, exultants, engrescats, picant de mans i cridant: «Bravo, bravo,* CENTURI*!»*

AGAZZI *(Amb les mans esteses.)*: Amic Centuri! Ja volia dir jo! No era possible que vostè no en tragués l'entrellat.

TOTHOM: Bravo! Bravo! A veure! A veure! Les proves! Les proves! Qui és? Qui és?

CENTURI *(Esfereït.)*: És que jo... senyor Conseller...

AGAZZI: A poc a poc, senyors!

CENTURI: Hi he fet tot el que he pogut, sap?, però si el senyor Laudisi els ha dit...

AGAZZI: ...que ens duu notícies certes!

SIRELLI: ...dades precises!

LAUDISI *(Fort i resolut però prevenint.)*: ...no gaires, no, però precises! De gent del poble del senyor Ponza que s'ha pogut arreplegar. D'algú que sap!...

TOTHOM: Finalment! Finalment!

CENTURI *(Arronsant les espatlles davant l'expectació dels altres, dóna el paper a* AGAZZI.*)*: Aquí ho té, senyor Conseller.

AGAZZI *(Desplega el paper. Tothom se li amuntega al voltant.)*: A veure, a veure!...

CENTURI *(Apressat i ressentit, a* LAUDISI.*)*: Però vostè, senyor Laudisi...

LAUDISI *(Ràpid i fort.)*: Deixi-l'hi llegir, home, deixi-l'hi llegir!

AGAZZI: Un moment de paciència, senyors! Facin joc, facin joc... mentre jo llegeixo!

Un moment de silenci. Després, dintre el silenci, se sent neta i ferma la veu de LAUDISI.

LAUDISI: Jo ja l'he llegit!

TOTHOM *(Deixant* AGAZZI *i precipitant-se remorosament al voltant d'ell.)*: Ah, sí? —Què diu? —Què se'n sap? —Digui, digui...

LAUDISI *(Amb paraules ben escandides.)*: És irrefutablement cert, per testimoni d'un paisà dels senyor Ponza, que la senyora Frola ha estat en una casa de salut.

TOTHOM *(Desil·lusionats.)*: Oh!...

SRA. SIRELLI: La senyora Frola?

DINA: Així, doncs, és ben bé ella?

AGAZZI *(Que mentrestant ja ha llegit el paper.)*: No, no! Aquí no en diu res, d'això!

TOTHOM *(Deixant* LAUDISI *es precipita al voltant d'*AGAZZI.*)*: Què? Com? Què diu? Què diu?

LAUDISI *(Fort a* AGAZZI.*)*: Diu «la senyora». Diu, especificadament, «la senyora»!

AGAZZI: Torno a dir que res d'això! Aquest senyor diu que «li sembla» però que no n'està segur. I, de més a més, no sap si la mare o la filla!

TOTHOM *(Satisfets.)*: Ah!...

LAUDISI *(Aguantant ferm.)*: Ha de ser la mare, sense cap mena de dubte!

SIRELLI: Ca, home! És la filla, senyors, és la filla!

SRA. SIRELLI: Com ja ens ha dit la mateixa senyora!

AGAZZI: És clar! Quan la van sostreure del costat del marit!

DINA: I precisament la van tancar en una casa de salut!

AGAZZI: Altrament, aquest informador ni és del poble! Diu que hi anava sovint, que no se'n recorda gaire bé, que li sembla haver-ho sentit a dir...

SIRELLI: Ja! Tot plegat coses penjades enlaire, vet-ho aquí!

LAUDISI: Doncs, i dispenseu, si tots esteu convençuts que la senyora Frola té raó, per què aneu encara tan adelerats ensumant per-tot arreu? Acabeu-ho d'un cop, Mare de Déu! El boig és ell i no en parlem més!

SIRELLI: Tot això estaria molt bé si no hi hagués el Prefecte entremig que dóna tota la fe al senyor Ponza!

CENTURI: Sí, senyors. És veritat: el senyor Prefecte es creu el senyor Ponza. M'ho ha dit a mi mateix.

AGAZZI: Doncs, ¿per què el senyor Prefecte encara no ha parlat amb la senyora d'aquí al costat?

SRA. SIRELLI: És clar! Només ha parlat amb ell!

SIRELLI: Altrament, aquí n'hi ha d'altres que pensen com el Prefecte.

UN SENYOR: Jo, per exemple, sí senyors! Perquè sé un cas semblant: una mare que es va tornar boja per la mort de la filla i que es pensa que no la hi volen deixar veure. Tal qual!

SEGON SENYOR: No, no, hi ha, de més a més, que el gendre va continuar vidu i no té ningú a casa, mentre que aquí, aquest senyor Ponza té una dona a casa amb ell...

LAUDISI *(A qui se li ha acudit un pensament.)*: Déu meu, senyors! ¿No ho han sentit? Ja hem trobat el fil! Déu meu, si és l'ou de Colom! *(Donant copets a l'esquena del segon senyor.)* Bravo, bravo, senyor! Però que no ho han sentit?

TOTHOM *(Parats, sense entendre-ho.)*: Què? —Què vol dir? —¿Què han dit?

SEGON SENYOR *(Atabalat.)*: Però, què he dit jo? No sé pas...

LAUDISI: Com, que què ha dit? Ha resolt la qüestió! Una mica de paciència, senyors... *(A* AGAZZI.*)* ¿No ha de venir el Prefecte aquí?

AGAZZI: Sí, l'esperem... Per què ho preguntes? Explica't!

LAUDISI: És inútil que es presenti aquí per parlar amb la senyora Frola. Fins ara es creu el gendre, però quan hagi enraonat amb la sogra ja no sabrà qui creure's de tots dos. No, no! Ara cal que el senyor prefecte faci una altra cosa, una cosa que no-amb la sogra ja no sabrà més la pot fer ell.

TOTHOM: Quina cosa? Quina cosa?

LAUDISI *(Radiant.)*: ¿Però que no ho han sentit, el que ha dit aquest senyor? El senyor Ponza té una dona a casa: la muller!

SIRELLI: Ah, ja! Vols dir que el Prefecte la faci enraonar!

DINA: Però si a la pobra la té com si fos a la presó!

SIRELLI: Cal que el Prefecte s'hi imposi i la faci enraonar!

AMÀLIA: Ben cert! És l'única persona que pot dir la veritat.

SRA. SIRELLI: Sí, espereu-ho! Dirà el que vulgui el marit!

LAUDISI: Si hagués d'enraonar davant d'ell, sí!

SIRELLI: Haurien de parlar a soles el Prefecte i ella.

AGAZZI: I el Prefecte podria imposar-li amb la seva autoritat que, de tu a tu, li confessés com estan realment les coses. Això és segur. No li sembla, Centuri?

CENTURI: Absolutament segur, si el senyor Prefecte ho vol fer.

AGAZZI: És ben de debò l'única manera. Però l'hauríem d'avisar i estalviar-li, per ara i tant, la molèstia de venir. Vagi-hi, vagi-hi vostè, amic Centuri.

CENTURI: Sí, senyor, tot seguit! Senyors... *(S'inclina i se'n va.)*

SRA. SIRELLI *(Picant de mans.)*: Bravo, Laudisi, bravo!

DINA: Bravo, bravo, oncle!

TOTHOM: Bravo! Bravo! És l'única manera!

AGAZZI: No sé pas com no hi havíem pensat!

SIRELLI: És clar! Com que no l'ha vista mai ningú!

LAUDISI *(Com fulgurat per una altra idea.)*: De tota manera, dispenseu-me, però n'esteu ben segurs que hi és?

AMÀLIA: Déu meu, Lambert!

SIRELLI *(Fent veure que ho diu de per riure.)*: Tu en voldries posar en dubte l'existència i tot!

LAUDISI: No, no, està bé. Però reflexioneu-hi un moment. En rigor de lògica, en aquella casa només hi hauria d'haver una fantasma.

TOTS: Una fantasma?

AGAZZI: Apa, aboca-ho d'un cop!

LAUDISI: Deixeu-me dir. La fantasma d'una segona muller, si té raó la senyora Frola, o la fantasma de la filla si té raó ell, el senyor Ponza. Ara: queda per veure, senyors, si aquesta cosa, fantasma per l'un o per l'altre, és, de debò, una persona per si mateixa. Arribat en aquest punt em sembla que també és cas de dubtar-ne.

AMÀLIA: Apa, home, apa! Tu ens voldries girar l'enteniment a tots!

SRA. NENNI: Se'm posa la pell de gallina!

SRA. CINI: No sé pas quin gust hi troba a fer-nos por d'aquesta manera.

TOTS: No res! No res! Fa broma! Fa broma!

SIRELLI: És una dona de carn i ossos, estiguin-ne segurs. I la farem parlar, la farem parlar!

AGAZZI *(A* LAUDISI.*)*: Ho has proposat tu mateix, de fer-la enraonar amb el Prefecte!

LAUDISI: Sí, jo; sempre que allà dalt hi hagi realment una dona, una dona qualsevol. Però fixin-se bé, senyors, que una dona qualsevol no hi pot ser allà dalt. I no hi és. O, si més no, jo en dubto.

SRA. SIRELLI: Déu meu, és ben bé de debò que ens vol fer ballar l'enteniment!

LAUDISI: Ja ho veurem, ja ho veurem!

TOTHOM *(Confusament.)*: Però si l'han vista altra gent! —Si treu el cap al pati! —Si li escriu cartes! —Ho fa expressament per riure's de nosaltres, no en facin cas!

ESCENA III

Els mateixos i CENTURI *que torna.*

CENTURI *(Entra anunciant entre l'aldarull de tothom.)*: El senyor Prefecte, el senyor Prefecte!

AGAZZI: El Prefecte? Doncs què ha fet vostè?

CENTURI: L'he trobat pel camí que ja venia cap aquí amb el senyor Ponza.

SIRELLI: Ah, amb ell?

AGAZZI: No, Mare de Déu, no! Si ve amb el senyor Ponza anirà aquí al costat! Per favor, Centuri, posi's davant de la porta i demani-li en nom meu que faci el favor d'entrar primer aquí un moment, com m'havia promès.

CENTURI: Sí, senyor. *(Se'n va de pressa per la porta del fons.)*

AGAZZI: Senyors, els demano que es vulguin retirar una mica al saló.

SRA. SIRELLI: Però digui-li ben clar, eh? És l'única manera, l'única!

AMÀLIA *(Davant la porta esquerra.)*: Entrin, entrin, senyors, si els plau.

AGAZZI: Tu, Sirelli, no et moguis d'aquí. Ni tu tampoc, Lambert. *(Tothom se'n va per la porta esquerra. A* LAUDISI.*)* Però et demano que em deixis enraonar a mi.

LAUDISI: Per mi ...afigura't! Com si vols que també me'n vagi.

AGAZZI: No, no, val més que tu també hi siguis... Ah, mira. Ja és aquí.

ESCENA IV

Els mateixos, el PREFECTE *i* CENTURI.

PREFECTE *(Uns seixanta anys, alt, gros, posat de bonhomia.)*: Amic Agazzi!... Ah, també hi és vostè, Sirelli?... Amic Laudisi... *(Dóna la mà a tothom.)*

AGAZZI *(Tot indicant-li que segui.)*: Excusa'm que t'hagi fet demanar una entrevista primer aquí.

PREFECTE: Ja era aquesta la meva intenció. Ara que, segurament, hauria vingut després.

AGAZZI *(A* CENTURI, *que s'està dret una mica enrera.)*: Vingui, Centuri, vingui. Segui aquí.

PREFECTE *(A* SIRELLI.*)*: Pel que he sabut, vostè, Sirelli, és un dels més alterats per tot això d'aquestes enraonies sobre el nostre secretari nou.

SIRELLI: Oh, no, cregui, senyor Prefecte, tothom del poble hi està tant o més que jo.

AGAZZI: Sí, sí, és veritat; tothom hi està alteradíssim.

PREFECTE: I jo que no hi veig el motiu!

AGAZZI: Perquè no t'has trobat havent d'assistir a certes escenes com nosaltres que tenim la sogra aquí al costat.

SIRELLI: Perdoni, senyor Prefecte, però vostè encara no l'ha sentida aquesta pobra senyora.

PREFECTE: Precisament ara hi anava. *(A* AGAZZI.*)* T'havia promès que la vindria a escoltar aquí a casa teva, però el gendre mateix m'ha vingut a demanar, a implorar, la gràcia d'anar a casa d'ella per acabar amb tota aquesta xerrameca. I, dispensin, però els sembla que ho hauria fet, si no estava més que segur que d'aquesta visita en trauria la prova de tot el que ell afirma?

AGAZZI: Oh, de segur! Perquè davant d'ell aquesta pobreta...

SIRELLI *(Ràpid.)*: ...hauria dit el que ell vol, senyor Prefecte. I aquesta és la prova que la boja no és ella!

AGAZZI: Nosaltres en vam fer l'experiència ahir aquí mateix.

PREFECTE: Sí, és clar, perquè precisament ell mateix li fa creure que el boig és ell. Me n'ha previngut. I, efectivament, si no fos així, com es podria fer il·lusions, aquesta desgraciada? És un martiri, creguin, un martiri per a aquest pobre home!

SIRELLI: Això si no és ella que li fa tenir la il·lusió que la seva filla és morta perquè pugui estar segur que no li tornaran a sostreure la muller. I en aquest cas, pensi-hi, senyor Prefecte, el martiri fóra per a la senyora i no pas per a ell.

AGAZZI: Aquest és el dubte! I també sembla que se t'ha ficat a l'esperit algun dubte, si fa no fa...

SIRELLI: ...com se li ha ficat a tothom.

PREFECTE: Dubte? Oh, no! I em penso que en vosaltres més aviat no n'hi ha ni una ombra, com us confesso que no n'hi ha gens en mi per l'altre cantó. I vostè, Laudisi, què hi diu?

LAUDISI: Dispensi'm, senyor Prefecte, però he promès al meu cunyat de no obrir boca.

AGAZZI *(Esclatant.)*: I ara! A què treu cap ara això? Si et pregunten, respon! *(Al* PREFECTE.*)* Li he dit que no digués res, ¿saps per què?, doncs perquè fa dos dies que es diverteix enterbolint encara més l'aigua.

LAUDISI: No s'ho cregui, senyor Prefecte. I és, precisament, tot al contrari: he fet tot el que he pogut per aclarir-la, l'aigua.

SIRELLI: I sap com? Sostenint que no és possible descobrir la veritat i, a més a més, ara, fent sorgir el dubte que a casa del senyor Ponza no hi hagi una dona sinó una fantasma!

PREFECTE *(Divertint-s'hi.)*: Com? Com? Aquesta sí que és bona!

AGAZZI: Per favor, fes-te'n càrrec: és ben inútil escoltar-se'l.

LAUDISI: I, tanmateix, senyor Prefecte, he estat jo qui ha suggerit que l'invitessin a venir aquí.

PREFECTE: ¿Perquè també pensa que faria bé de parlar amb la senyora d'aquí al costat?

LAUDISI: No, no, senyor Prefecte; vostè fa molt ben fet d'estar pel que diu el senyor Ponza.

PREFECTE: Bé, doncs, així vostè també pensa que el senyor Ponza...?

LAUDISI *(Ràpid.)*: No: de la mateixa manera que voldria que tothom d'aquí estigués pel que diu la senyora Frola i s'acabés tot d'un cop!

AGAZZI: Ho veus? Et sembla un raonament, això?

PREFECTE: Em permeten? *(A* LAUDISI.*)* Segons vostè, doncs, també es pot donar fe al que diu la senyora, oi?

LAUDISI: En tot i per tot! Com en el que diu ell!

PREFECTE: Dispensi, però així...

SIRELLI: Si diuen el contrari!

AGAZZI *(Irritat i resolut.)*: Escolta'm a mi, per favor! Jo no em decanto, ni em vull decantar per ara, ni cap a l'un ni cap a l'altre. Tant pot tenir raó ell com en pot tenir ella. El que cal és treure'n l'entrellat i només hi ha una manera.

SIRELLI: Que l'ha suggerida ell mateix, precisament. *(Indicant* LAUDISI.*)*

PREFECTE: Ah, sí? Doncs, a veure a veure...

AGAZZI: Com que ens falta qualsevol altra prova dels fets, l'única que ens sembla és aquesta: que tu, amb la teva autoritat, obtinguis la confessió de la muller.

PREFECTE: De la senyora Ponza?

SIRELLI: Però sense la presència del marit, s'entén!

AGAZZI: Perquè pugui dir la veritat!

SIRELLI: Si és la filla de la senyora, com ens sembla a nosaltres que cal creure...

AGAZZI: ...o és una segona muller que es presta a representar el paper de filla, com voldria fer creure el senyor Ponza...

PREFECTE: ...i com crec jo, senzillament... Doncs, sí... també a mi em sembla que és l'única manera. I creguin que aquell pobre no vol pas res més que convèncer tothom de la seva raó. S'ha mostrat amb mi tan addicte! N'estarà més content que tothom. I vostès es tranquil·litzaran de seguida, amics meus! Centuri, vol fer el favor?... *(*CENTURI *s'alça.)* Vagi aquí al costat i digui al senyor Ponza que en nom meu li prega que vingui aquí un moment.

CENTURI: Sí, senyor. *(S'inclina i se'n va per la porta del fons.)*

AGAZZI: Tant de bo hi consenteixi!

PREFECTE: Sí que hi consentirà, i de seguida! Ho enllestirem tot en un quart, i aquí, davant de vostès mateixos.

AGAZZI: Aquí? A casa meva?

SIRELLI: Pensa que voldrà portar la muller aquí?

PREFECTE: Deixin-me fer a mi... I aquí mateix, sí, perquè fent-ho altrament sé bé que dintre seu suposarien que jo...

AGAZZI: I ara! No, faci el favor! Què et penses?

SIRELLI: Això mai, senyor Prefecte!

PREFECTE: Ja sabem com van les coses... Sabent-me tan segur que la raó és de la banda d'ell, pensarien que per enllestir la cosa, tractant-se d'un funcionari públic... No, no; vull que ho sentin vostès i tot. *(A* AGAZZI*)* I la teva senyora?

AGAZZI: És allà, amb les altres senyores...

PREFECTE: Així, doncs, heu establert un veritable quarter general de conjura aquí...

ESCENA V

Els mateixos, CENTURI *i el senyor* PONZA.

CENTURI: Permeten? El senyor Ponza.

PREFECTE: Gràcies, Centuri. *(Es presente el senyor* PONZA *a la porta.)* Entri, entri, amic Ponza. *(*PONZA *entra i s'inclina.)*

AGAZZI: Segui, segui... *(*PONZA *es torna a inclinar i s'asseu.)*

PREFECTE: Ja coneix els senyors... Sirelli... *(*PONZA *s'alça i s'inclina.)*

AGAZZI: Sí, ja els he presentat. El meu cunyat Laudisi *(Inclinament de* PONZA.*)*

PREFECTE: L'he fet demanar, amic Ponza, perquè aquí, amb els meus amics... *(S'atura en notar que el senyor* PONZA *des de les seves primeres paraules ha mostrat una gran torbació i una viva agitació.)* Ha de dir alguna cosa?

PONZA: Sí, senyor Prefecte: que avui mateix penso demanar que sigui destinat a una altra població.

PREFECTE: I ara! Per què? No fa gaire que parlava amb mi tan atent...

PONZA: Però és que aquí, senyor Prefecte, he estat objecte d'una vexació inaudita!

PREFECTE: Bé, home, no exagerem, ara!

AGAZZI *(A* PONZA.*)*: Una vexació? Dispensi, però ¿per part meva, potser?

PONZA: Per part de tothom! I per això me'n vaig! Me'n vaig, senyor Prefecte, perquè no puc tolerar aquesta aferrissada i ferotge perquisició sobre la meva vida privada que acabarà per comprometre i fer malbé una obra de caritat que em costa tantes penes i tants sacrificis! Jo venero aquella pobra velleta més que una mare, i m'he vist obligat, ja ahir, a tractar-la amb la violència més cruel, i ara l'he trobada allà en un tal estat d'agitació...

AGAZZI *(Interrompent, però calmós.)*: Si que és estrany! Perquè la senyora amb nosaltres hi ha parlat sempre calmadíssima i, per contra, l'agitació només l'hem notada fins ara en vostè, senyor Ponza. I ara i tot!

PONZA: Perquè vostès no saben com em fan sofrir!

PREFECTE: Calmi's, calmi's, amic Ponza. Pensi que jo sóc aquí i sap prou bé amb quina fe i amb quin compadiment he escoltat les seves raons. No és així?

PONZA: Perdoni'm. Vostè sí. I n'hi estic molt agraït, senyor Prefecte.

PREFECTE: Vostè venera la seva pobra sogra com una mare, oi? Doncs pensi que aquests amics meus mostren tanta curiositat precisament perquè ells també li volen bé.

PONZA: Però la maten, senyor Prefecte! I ja els ho he fet notar més d'una vegada!

PREFECTE: Tingui paciència. Ja veurà com ho deixaran estar tot just s'hagi aclarit tot. I ara mateix, ja ho veu! No cal pas res. Vostè té la manera més senzilla i més segura de treure tots els dubtes a aquests senyors. No a mi, que jo no en tinc.

PONZA: Però si no em volen creure de cap de les maneres!

AGAZZI: Això no és veritat! Quan vostè va venir, després de la visita de la seva sogra, a dir-nos que era boja, tots nosaltres –això sí, estranyats– ens ho vam creure. *(Al* PREFECTE.*)* Però acabat, de seguida, entén?, va tornar la senyora...

PREFECTE: ...sí, ja ho sé, ja m'ho has dit *(Adreçant-se a* PONZA.*)* ...a donar-los aquelles raons que vostè mateix vol mantenir vives en la seva sogra. Ha de tenir paciència, doncs, si en l'ànim de qui l'escolta es fa un dubte anguniós quan, després de vostè, sent la pobra senyora. Davant del que diu la seva sogra, aquests senyors consideren que ja no poden donar fe amb seguretat al que els diu vostè, amic Ponza. Doncs, la cosa és clara. Deixem de banda, per un moment, vostè i la seva sogra. Vostè està segur de dir la veritat, com n'estic segur jo, que vol dir que no hi pot haver res en contra que aquesta veritat sigui repetida, ara i aquí, per l'única persona que la pot refermar a més a més de vostès dos.

PONZA: Qui?

PREFECTE: La seva senyora.

PONZA: La meva muller? *(Amb força i irritat.)* Ah, no! Mai, senyor Prefecte!

PREFECTE: I per què no?

PONZA: ¿Portar la meva muller aquí per donar satisfacció a qui no em vol creure?

PREFECTE *(Ràpid.)*: Dispensi, donar-me satisfacció a mi! ¿Hi pot haver alguna dificultat?

PONZA: Però senyor Prefecte... No! La meva dona, no! Deixin-la estar, la meva dona! Se'm pot ben bé creure a mi!

PREFECTE: Miri, ara ja també em comença a semblar a mi que vostè ho vol fer tot perquè no se'l creguin!

AGAZZI: I més quan ha mirat de privar per totes les maneres –fins i tot arribant a fer una humiliació a la meva senyora i la meva filla– que la seva sogra vingués aquí a enraonar.

PONZA *(Exasperat.)*: Però què en volen, de mi? En nom de Déu! ¿No en tenen prou amb aquella desgraciada que ara hi volen també la meva dona? Senyor Prefecte, no la puc suportar aquesta violència! La meva muller no surt mai de casa i jo no la duc als peus de ningú! En tinc prou que em cregui vostè! I, d'altra banda, vaig a fer de seguida la instància per anar-me'n d'aquest poble. *(S'alça.)*

PREFECTE *(Donant un cop de puny damunt de l'escriptori.)*: Aturi's! Pri-

mer de tot, jo no tolero, senyor Ponza, que gasti aquest to davant d'un superior i precisament amb mi, que fins ara li he parlat sempre amb tanta cortesia i tanta deferència. I, en segon lloc, li repeteixo que ja em fa dubtar a mi i tot amb aquest entestament a rebutjar una prova que jo li demano i ningú més, pel seu propi interès, i en la qual no veig cap mal! Tant el meu col·lega com jo podem rebre perfectament una senyora... o, si vostè ho vol, anar a casa seva.

PONZA: Així, doncs, vostè m'hi obliga?

PREFECTE: Li torno a dir que li ho demano pel seu bé, encara que també li podria dir com a superior seu!

PONZA: Està bé, està bé. Essent així, duré aquí la meva dona per tal d'acabar! ¿Però qui em garanteix que aquella pobreta no la veurà?

PREFECTE: Ah, ja! Perquè és aquí al costat...

AGAZZI *(Ràpid.)*: Podríem anar nosaltres a casa seva...

PONZA: No, si ho dic per vostès! Que no em donin una altra sorpresa que tindria conseqüències espantoses!

AGAZZI: Per nosaltres pot estar tranquil.

PREFECTE: O si no, a la seva comoditat, la podríem fer venir a la Prefectura.

PONZA: No, no! Aquí, i de seguida, de seguida! Ja m'estaré jo de guàrdia amb l'altra. Ara mateix hi vaig, senyor Prefecte, i s'haurà acabat, s'haurà acabat tot! *(Se'n va enfurit per la porta del fons.)*

ESCENA VI

Els mateixos menys el senyor PONZA.

PREFECTE: Confesso que no m'esperava aquesta oposició per part seva.

AGAZZI: I ja veuràs com anirà a imposar a la muller que digui el que ell vol.

PREFECTE: Ah, no! Per això estigueu tranquils. La interrogaré jo, la senyora.

SIRELLI: Dispensi, però aquesta exasperació contínua...

PREFECTE: És la primera vegada que el veig així. Potser la idea de portar aquí la muller...

SIRELLI: ...de treure-la de la presó!...

PREFECTE: Oh, això que la tingui com en una presó també es pot explicar sense recórrer al supòsit que sigui boig.

AGAZZI: Ell diu que la hi té per por de la sogra.

PREFECTE: I encara que no fos per això, en podria estar gelós i prou.

SIRELLI: Fins al punt de no tenir ni una dona de servei? L'obliga a fer totes les feines de la casa.

AGAZZI: I va ell cada matí a plaça.

CENTURI: Sí, senyor, això és veritat: jo ho he vist. I es fa dur la compra a casa per un xicotet...

SIRELLI: ...que fa quedar sempre a la banda de fora de la porta.

PREFECTE: Per l'amor de Déu, senyors, ell mateix ho ha deplorat això tot parlant-me'n.

LAUDISI: Servei d'informació irrecusable!

PREFECTE: Ho fa per estalvi, Laudisi. Ha de mantenir dues cases...

SIRELLI: No ho diem pas per això, nosaltres. Però, dispensi, senyor Prefecte, li sembla que una segona muller es rebaixaria tant...

AGAZZI: ...fins als serveis més humils de la casa...

SIRELLI: ...per una que va ser sogra del seu marit i que, al capdavall, és una estranya per a ella?

AGAZZI: No et sembla una mica massa?

PREFECTE: Sí, és clar, és una mica massa...

LAUDISI *(Interrompent.)*: ...per a una segona muller qualsevol!

PREFECTE: Bé, admetem-ho. És massa, sí, però es pot explicar ben bé si no per generositat, per gelosia. I que és gelós –boig o no boig– em sembla que no es pot pas ni discutir.

En aquest punt se sent una remor de veus confuses al saló.

AGAZZI: Què passa allà?

ESCENA VII

Els mateixos i AMÀLIA.

AMÀLIA (*Que entra escapada i consternadíssima per la porta esquerra.*): La senyora Frola! Ha vingut la senyora Frola!

AGAZZI: No! Mare de Déu, qui l'ha feta venir?

AMÀLIA: Ningú. Ha vingut per ella mateixa.

PREFECTE: No! Per caritat, ara no! Faci que se'n vagi, senyora!

AGAZZI: I de pressa! No la deixeu entrar aquí! S'ha d'impedir a qualsevol preu! Si ell la hi trobava, li semblaria de debò un parany!

ESCENA VIII

Els mateixos, la SRA. FROLA *i tots els altres.*

La SRA. FROLA *entra tota tremolosa, plorant, suplicant, amb un mocador a la mà, entremig dels altres, tots alterats.*

SRA. FROLA: Oh, senyors, per pietat, per pietat! Digui'ls-ho a tots, senyor Conseller!

AGAZZI (*Avançant, irritadíssim.*): Faci'm el favor de retirar-se de seguida, senyora! Ara com ara no hi pot ser aquí vostè!

SRA. FROLA (*Esporuguida.*): Per què? Per què? (*A* AMÀLIA.) M'encomano a vostè, bona senyora...

AMÀLIA: Fixi's, fixi's, hi ha el senyor Prefecte...

SR. FROLA: Oh, senyor Prefecte, per pietat! El volia veure per...

PREFECTE: Tingui una mica de paciència, senyora. Ara no puc estar per vostè. I se n'ha d'anar! Vagi-se'n de seguida!

SRA. FROLA: Sí, me n'aniré! Me n'aniré avui mateix d'aquest poble, senyor Prefecte! I per sempre, per sempre!

AGAZZI: No n'hi ha per tant, senyora! Però ara tingui la bondat de retirar-se al seu piset d'aquí al costat, faci'm aquesta gràcia! Després enraonarà amb el senyor Prefecte.

SRA. FROLA: Però, per què? Què passa?

AGAZZI *(Perduda la paciència.)*: Està a punt d'arribar el seu gendre! Ho entén ara?

SRA. FROLA: Ah, doncs, sí, sí! Me'n vaig de seguida. Només li demano que ho acabin, que ho acabin tot, per pietat! Vostès es pensen fer-me un bé i em fan molt de mal! Si continuen així em veuré obligada a anar-me'n del poble, i avui mateix, perquè ell pugui viure en pau! Què en volen, ara, d'ell? ¿Què hi ha de venir a fer aquí? *(Al* PREFECTE.*)* Oh, senyor Prefecte!...

PREFECTE: No res, senyora, estigui tranquil·la, però vagi-se'n, faci el favor!

AMÀLIA: Apa, senyora, sigui bona minyona...

SRA. FROLA: Déu meu, senyora, em privaran de l'únic bé, de l'únic consol que em quedava: veure-la encara que fos de lluny, la meva filleta! *(Plora.)*

PREFECTE: Però qui li diu això? No cal pas que se'n vagi del poble, només la invitem a què ara es retiri un moment. Estigui tranquil·la.

SRA. FROLA: Estic amoïnada per ell, senyor Prefecte, i he vingut només a pregar tothom per ell i no pas per mi!

PREFECTE: Molt bé, molt bé. I pot estar tranquil·la per ell i tot. Li ho asseguro jo! Veurà com ara s'arregla tot!

SRA. FROLA: Però com? Els veig tots tan aferrissats contra d'ell!

PREFECTE: No, senyora, no és veritat! Jo sóc aquí per ell, estigui tranquil·la.

SRA. FROLA: Ai, gràcies! Vol dir que vostè ha comprès...

PREFECTE: Sí, senyora, ho he comprès.

SRA. FROLA: Ho he dit moltes vegades a aquests senyors: és una desgràcia ja superada i no s'hi ha de tornar!

PREFECTE: Molt bé, senyora, molt bé. I ja li he dit que ho he comprès tot.

SRA. FROLA: Nosaltres estem contentes de viure així; la meva filla ja hi està bé... Pensi-hi, pensi-hi, perquè si no, no puc fer res més que anar-me'n del poble i ja no veure-la ni així, de lluny... Deixin-lo en pau, per caritat!

(En aquest punt es fa un moviment entre la munió de la gent. Tothom es fa senyals. Alguns miren cap a la porta. Se sent alguna de.)

VEUS: Oh, mireu! —Ja és aquí! —Déu meu, ja és aquí!

SRA. FROLA *(Adonant-se que passa alguna cosa.)*: Què passa? ¿Què hi ha?

ESCENA IX

Els mateixos i la SRA. PONZA. *Després* PONZA.

Tothom es posa a banda i banda per deixar passar la SRA. PONZA *que avança rígida, tota vestida de dol i amb la cara tapada per un vel negre espès, impenetrable.*

SRA. FROLA *(Amb un crit estrident de frenètica alegria.)*: Lina!... Lina!... *(S'hi llança i l'abraça amb l'ànsia d'una mare que fa anys que no abraça la seva filla. Però, alhora, i de dins estant, se senten els crits del Sr.* PONZA *que de seguida entra a escena.)*

PONZA: Júlia!... Júlia!... Júlia!... *(En sentir els crits, la senyora* PONZA *s'encarcara entre els braços de la* SRA. FROLA *que la cenyeixen. El senyor* PONZA *s'adona de seguida, en entrar, que la sogra està perdudament abraçada a la seva muller i exclama, furient:)* Ja ho havia dit, jo! S'han aprofitat vilment de la meva bona fe, oi?

SRA. PONZA: *(Tombant el cap tapat, gairebé amb austera solemnitat)*: No tingueu por, no tingueu por! Aneu-vos-en!

PONZA: *(A poc a poc i amorosament a la* SRA. FROLA.*)*: Anem, sí, anem...

SRA. FROLA *(Que tota humil i tremolosa ha deixat anar la* SRA. PONZA, *fa com un eco d'ell.)*: Sí, anem, anem...

Abraçats tots dos, acaronant-se mútuament entre plors i murmurant-se paraules afectuoses, se'n van. –Silenci–. Després d'haver-los seguit amb els ulls fins a l'últim moment, tothom es tomba cap a la senyora velada. Esporuguits i confosos.

SRA. PONZA: *(Després d'haver-se'ls mirat tots darrera el vel, diu amb una profunda solemnitat.)*: ¿Què més poden voler de mi els senyors després d'això? Com veuen, aquí hi ha una desventura que ha

d'estar amagada perquè només així pot ser vàlid el remei que la pietat hi ha posat.

PREFECTE *(Commòs.)*: Nosaltres, certament, volem respectar la pietat, senyora, però voldríem que vostè ens digués...

SRA. PONZA: *(Lentament i ben clar.)*: ...el què? La veritat? Doncs, només és aquesta: jo sóc la filla de la senyora Frola...

TOTHOM *(Amb un sospir d'alleujament.)*: Ah!...

SRA. PONZA: *(Ràpidament.)*: ...i la segona muller del senyor Ponza...

TOTHOM *(Estupefactes i desil·lusionats.)*: Oh!

SRA. PONZA: *(Com abans.)*: ...sí. I per a mi, no sóc ningú! Ningú!

PREFECTE: Però, senyora, per a vostè serà l'una o l'altra!

SRA. PONZA: No, senyor. Per a mi sóc la que els altres es pensen que sóc. *(Es mira a tothom a través del vel per un instant i es retira.)*

Silenci.

LAUDISI: I heus aquí, senyors, com parla la veritat! *(Es mira a tothom per tot el volt amb una mirada de còmic desafiament i diu:)* ¿Estan contents? *(I esclata en una riallada.)* Ha, ha, ha!...

TELÓ

TAULA

5 Del primer teatre pirandellià a «Così è, se vi pare», *per Enzo Laubetta.*

ÉS AIXÍ, SI US HO SEMBLA

11 Acte I
37 Acte II
53 Acte III